

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Dalia Vitkauskaitė-Meurice, Lijana Štarienė,
Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė, Laurynas Biekša,
Aistė Račkauskaitė-Burneikienė, Justinas Žilinskas

**TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ
APSAUGOS UŽDAVINYNAS**

Metodinė priemonė

Vilnius
2013

UDK 341.23(076.1)

Ta255

Recenzavo:

Elvyra Baltutytė, Lietuvos Vyriausybės atstovė Europos Žmogaus Teisių Teisme

Autorių indėlis:

Doc. dr. Dalia Vitkauskaitė-Meurice: 7–14 psl. (0,3 autorinio lanko)

Doc. dr. Lijana Štarienė: 15–28 psl. (0,6 autorinio lanko)

Doc. dr. Regina Valutytė: 29–47 psl. (0,7 autorinio lanko)

Dovilė Gailiūtė: 49–59 psl. (0,5 autorinio lanko)

Doc. dr. Laurynas Biekša: 61–68, 79–89 psl. (0,7 autorinio lanko)

Dr. Aistė Račkauskaitė-Burneikienė: 69–78 psl. (0,4 autorinio lanko)

Prof. dr. Justinas Žilinskas: 90–99 psl. (0,4 autorinio lanko)

Atsakingieji redaktoriai:

Prof. dr. Saulius Katuoka

Prof. dr. Lyra Jakulevičienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto 2013 m. birželio 3 d. posėdyje (protokolo Nr. 1TESTK-6) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės antrosios pakopos studijų programos komiteto 2013 m. birželio 26 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-323) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės ir valdymo pirmosios pakopos studijų programos komiteto 2013 m. birželio 27 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-324) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės bakalauro studijų programos komiteto 2013 m. birželio 27 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-328) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2013 m. birželio 27 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-35) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2013 m. liepos 3 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-50) pritarta leidybai.

TURINYS

Naudojamos santrumpos.....	4
Įžanginis žodis	5
I. Tarptautinė žmogaus teisių chartija.....	7
II. Regioninė žmogaus teisių apsaugos sistema.....	15
III. Teisė į gyvybę	29
IV. Kankinimo, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimas	39
V. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės	49
VI. Diskriminavimo draudimas	61
VII. Vaiko teisės	69
VIII. Prieglobsčio teisė	79
IX. Tarptautinė humanitarinė teisė.....	90
Literatūros sąrašas	100

Naudojamos santrumpos

ES	Europos Sąjunga
ET	Europos Taryba
EŽTK	Europos žmogaus teisių konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
JT	Jungtinės Tautos
JT GA	Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
TESKTP	Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas
TPPTP	Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas
VŽTD	Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

ĮŽANGINIS ŽODIS

Uždavinynas parengtas remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos ir Europos Tarybos priimtomis žmogaus teisių sutartimis bei šių sutarčių įgyvendinimą prižiūrinčių teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktika. Uždavinynas apjungia tiek bendrąsias žmogaus teisių sutartis (pavyzdžiui, Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, Tarptautinę pilietinių ir politinių teisių paktą, Tarptautinę ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą, Europos žmogaus teisių konvenciją), tiek specialiąsias sutartis, skirtas konkrečioms teisėms užtikrinti ar tam tikrai pažeidžiamai visuomenės grupei apginti. Pavyzdžiui, apsaugą nuo kankinimų užtikrina Jungtinių Tautų bei Europos Tarybos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, diskriminacijos draudimą – Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Neįgaliųjų teisių konvencija, vaiko teisės – Vaiko teisių konvencija. Siekiant, kad studentai suvoktų šių teisių gynimo mechanizmų esmę ir sugebėtų savo žinias taikyti praktikoje, leidinyje pateikiami ne tik uždaviniai, bet ir trumpai pristatomi patys dokumentai. Pastebėtina, kad tarptautinės žmogaus teisių apsaugos normos yra subsidiaraus pobūdžio, t. y. valstybės, tarptautinių žmogaus teisių apsaugos sutarčių dalyvės, pirmiausia įsipareigoja užtikrinti šių sutarčių laikymąsi per nacionalinius teisės aktus bei vykdomosios ir teisminės valdžios praktiką, o valstybėms nevykdant savo įsipareigojimų, įsijungia tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo mechanizmai. Todėl šis uždavinynas reikšmingas tiek tarptautinių, tiek nacionalinių žmogaus teisių apsaugos bylų teisinio kvalifikavimo supratimui.

Šis leidinys yra skirtas aukštųjų mokyklų nuolatinių ir išstęstinių studijų studentų, studijuojančių tarptautinę žmogaus teisių apsaugą, savarankiškam darbui tam, kad suprastų Tarptautinės žmogaus teisių apsaugos dalyko medžiagą, pasiruoštų šio dalyko seminarams ir baigiamajam egzaminui. Ši pagalbinė mokymo priemonė padės studentams geriau įsisavinti teorines žinias, lavinti gebėjimus analizuoti praktines situacijas ir taikyti

išmoktą medžiagą praktinėse situacijose. Leidinys turėtų lavinti studentų gebėjimą teisiškai mąstyti ir argumentuoti, taikyti sukauptas žinias, domėtis probleminiais žmogaus teisių klausimais ir jų teisiniu reglamentavimu.

Kiekvienas uždavinyno skyrius pradedamas trumpu teoriniu įvadu, kuriame pristatomi svarbiausi tarptautiniai dokumentai, toliau nurodomi konkrečios temos kontroliniai klausimai, kurie akcentuoja svarbiausius temos aspektus, galiausiai pateikiamos praktinės užduotys, o skyrius užbaigiamas susijusių bylų sąrašu.

Leidinio pabaigoje pateikiamas svarbiausios literatūros sąrašas. Savarankiškoms studijoms studentai gali pasirinkti ir papildomą medžiagą, reikalingą tam tikrai temai ar konkrečiai užduočiai išspręsti.

Autorių kolektyvas

I.

TARPTAUTINĖ ŽMOGAUS
TEISIŲ CHARTIJA

JT Chartijos 55 ir 56 straipsniai sudarė teisinį pagrindą priimti pagrindinius specializuotus dokumentus žmogaus teisių srityje. Pirmasis žingsnis kuriant universalios žmogaus teisių apsaugos pagrindą buvo 1948 m. VŽTD priėmimas. Ši Deklaracija tapo įkvėpimo šaltiniu vėliau priimtiems universaliems dokumentams žmogaus teisių srityje. Šiuo metu pagrindiniai žmogaus teisių apsaugos dokumentai, priimti JT sistemoje, yra 1966 m. TPPTP (įsigaliojo 1976 m.), 1966 m. TESKTP (įsigaliojo 1976 m.), 1965 m. JT konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (įsigaliojo 1969 m.), 1979 m. JT konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (įsigaliojo 1981 m.), 1984 m. JT konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (įsigaliojo 1987 m.), 1989 m. JT vaiko teisių konvencija (įsigaliojo 1990 m.), 1990 m. JT tarptautinė konvencija dėl migrantų darbuotojų ir jų šeimos narių teisių apsaugos (įsigaliojo 2003 m.), 2006 m. JT visų asmenų apsaugos nuo prievartinių dingimų konvencija (įsigaliojo 2010 m.), 2006 m. JT neįgaliųjų teisių konvencija (įsigaliojo 2008 m.) ir jų papildomi protokolai.

Kai kurios išsivadavusios iš kolonijinio režimo valstybės sutiko žmogaus teisių universalumą (globalizacija visų šalių, regionų, kultūrų, religijų atžvilgiu) su pasipriešinimu. Universalumo ir teisių reliatyvumo santykis, kuris jau buvo kvestionuojamas VŽTD rengimo metu, toliau buvo nagrinėjamas Vienos Deklaracijoje, kurioje buvo įtvirtintas žmogaus teisių universalumo principas, tačiau kultūriniai aspektai nuo žmogaus teisių visgi yra neatsiejami.

Turint omenyje, kad VŽTD nebuvo priimta kaip privalomo teisinio pobūdžio dokumentas, jos nuostatomis įgyvendinti buvo parengti ir priimti du atskiri privalomą teisinę galią turintys teisių katalogai: TPPTP ir TESKTP. Nors šių dokumentų rengimo metu buvo planuojama priimti vieningą katalogą, kuris apimtų tiek pilietines, politines, tiek ekonomines, socialines ir kultūrines teises, visgi dėl politinių priežasčių Šaltojo karo metu rengtas dokumentas buvo išskirtas į du, atribojant politines ir pilietines teises nuo ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių. Pagrindiniai šių dokumentų skirtumai yra: 1) objektas; 2) valstybių įsipareigojimų pobūdis.

TPPTP priežiūra yra patikėta Žmogaus teisių komitetui, kurį sudaro 18 ekspertų ir kuris vykdo tris pagrindines funkcijas: nagrinėja valstybių pranešimus (TPPTP 40 str.), tarpvalstybines bylas (TPPTP 41 str.) ir individualias peticijas pagal Pirmąjį fakultatyvų protokolą. Remiantis šio Protokolo nuostatomis, asmenys, nukentėję nuo valstybės padarytų Pakto pažeidimų, turi teisę kreiptis į tarptautinę žmogaus teisių gynimo instituciją ir teikti individualias peticijas. Kad peticijos būtų priimtos nagrinėti Komitete, jos turi atitikti Protokolo 1–5 straipsniuose išvardytas sąlygas.

2008 m. buvo priimtas TESKTP fakultatyvus protokolas, kuris įsigaliojo 2013 m. gegužės 5 d. Protokolas numato galimybę asmenims ar jų grupėms teikti individualius pranešimus, kurie turi atitikti Protokolo 3–4 straipsniuose įtvirtintus reikalavimus. Protokolas taip pat numato tarpvalstybinių skundų bei tyrimų procedūras. Pagal šį Protokolą pranešimus nagrinėja Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas.

Kontroliniai klausimai

1. Koks yra valstybių įsipareigojimų pobūdis pagal TPPTP ir TESKTP?
2. Kokie yra valstybių įsipareigojimų kontrolės mechanizmai pagal TPPTP ir TESKTP?
3. Kokie individualių peticijų priimtumo reikalavimai yra numatyti TPPTP pirmajame fakultatyviame protokole?
4. Kokias valstybių pareigas numato JT žmogaus teisių sutartys?
5. Kuo skiriasi absoliučios ir sąlyginio pobūdžio teisės ir / ar laisvės?
6. Kokie yra sąlyginio pobūdžio teisių ir / ar laisvių teisėto apribojimo pagrindai?
7. Kurios TPPTP teisės ir / ar laisvės yra absoliučios ir kokios yra sąlyginio pobūdžio?
8. Kokiomis sąlygomis gali būti nukrypstama nuo tarptautiniais žmogaus teisių dokumentais prisiimtų įsipareigojimų ir, ar galima nukrypti nuo visų teisių?
9. Pateikite savo argumentuotą nuomonę dėl teiginio, jog „pilietinės ir politinės teisės yra užtikrinamos labiau nei ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės“. Palyginkite šias teisių grupes. Kuo ypatingi šių teisių užtikrinimo mechanizmai ir kokie jie yra? Kokie yra šių teisių užtikrinimo mechanizmų bendri požymiai, privalumai ir trūkumai?

Užduotys

1. Jūs dirbate JTO Peticijų skyriuje ir gaunate tokio pobūdžio peticiją. MD rašo iš Guangdžou kalėjimo valstybėje Y, kur jis laukia mirties baismės po galutinio Aukščiausiojo Teismo sprendimo. Jis teigia, kad nuosprendis priimtas neteisėtai ir kad mirties baismės įvykdymo momento laukimas yra nežmoniškas kankinimas, todėl prašo sustabdyti mirties baismės vykdymą iki tol, kol jo bylą peržiūrės Žmogaus teisių komitetas.

Klausimai:

Ar tokia peticija yra priimtina nagrinėti Žmogaus teisių komitete?

Jeigu peticija yra priimtina, kokia (-ios) Pakto nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

Ar Žmogaus teisių komitetas gali sustabdyti mirties baismės taikymą tol, (a) kol peržiūrės bylą, (b) po peticijos išnagrinėjimo?

2. Valstybėje U įstatymas nenumato galimybės merginoms studijuoti karo akademijoje. Merginos, norinčios stoti į šią mokyklą, ne kartą susidūrė su šios mokyklos atstovų teiginiais, kad merginų fizinė ir psichinė būklė bus kliūtis studijoms. Kadangi šios mokyklos absolventai vėliau gali tikėtis karininko karjeros ir gali būti siunčiami į užsienį dalyvauti operacijose ir misijose, merginos dėl savo lyčiai priskiriamų ypatumų (jautrumo, gležnumo) bus netinkamos užduotims atlikti. Viena pareiškėja nutarė kreiptis į tarptautines žmogaus teisių gynimo institucijas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokių dokumentų ir kokios nuostatos?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl galimai pažeistų teisių galėtų kreiptis pareiškėja?

3. Ponas B yra valstybės E pilietis, kuris dėsto universitete MENAI. Universitete profesorius dėsto elionų kalbą ir literatūrą, tačiau taip pat jis labai domisi ir istorija. Nuo 1973 m., kai jis pradėjo dėstyti universitete MENAI, ponas B papildomai domėjosi istoriniais faktais. Jį ypač domino koncentracijos stovyklų egzistavimas Antrojo pasaulinio karo metu. Ponas B niekada neginčijo dujų kamerų naudojimo sanitariniams poreikiams, tačiau visada kėlė klausimą, ar jos tikrai buvo naudojamos naikinimui. Savo idėjas ponas B bandė publikuoti, tačiau žurnalai atsisakydavo publikuoti jo pasisakymus. Ponas B teigė, kad ne kartą jam buvo grasinama susidorojimu už tokių netradicinių idėjų propagavimą. 1990 m. valstybė E priėmė Spaudos laisvės akto pakeitimus, kuriais bet koks nusikaltimų žmoniškumui ir Niurnbergo tribunolo sprendimų kvestionavimas yra laikomas pažeidimu. Atsižvelgdama į padarytus teisės aktų pakeitimus valstybė E ėmėsi sankcijų prieš poną B. Reaguodamas į Spaudos laisvės akto pakeitimus ponas B teigia, kad šis aktas pažeidžia jo teises ir laisves.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokių dokumentų ir kokios nuostatos?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl galimai pažeistų teisių galėtų kreiptis pareiškėjas?

4. Ponas D yra šauktinio amžiaus jaunuolis, gyvenantis valstybėje A. Neseniai ponas D buvo pakviestas tarnauti kariuomenėje, tačiau karo tarnyba jaunuoliui yra didelė kančia. Ponas D yra smulkaus sudėjimo ir turintis sveikatos sutrikimų jaunuolis. Be to, būdamas pacifistu, ponas D atsisako imti ginklą į rankas teigdamas, kad privalomoji karo tarnyba yra jo idėjų kompromitavimas. Ponas D taip pat įsitikinęs, kad valstybė A kviečia į karo tarnybą jaunuolius ne tam, kad paruoštų juos krašto gynybai, o tam, kad išnaudotų šauktinius atlikti tiems darbams, kurių nesiima kiti tos valstybės piliečiai. Ponas D paminėjo pavyzdį, kad, upei smarkiai patvinus, buvo užpilti gyventojai, ir jis su kitais šauktiniais buvo paskirtas evakuoti gyventojus į saugią vietovę.

Toks darbas yra sunkus ir dirbamas ekstremaliomis sąlygomis. Ponas D kreipėsi tiek į Žmogaus teisių komitetą, tiek į Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetą teigdamas, kad valstybė pažeidžia jo teisę laisvai reikšti įsitikinimus, diskriminuoja kitų piliečių atžvilgiu ir neatlygina už darbą.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokių dokumentų ir kokios nuostatos?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl galimai pažeistų teisių galėtų kreiptis pareiškėjas?

5. Ponas H gyvena valstybėje B, kuri yra ET narė. Ponas H į šią valstybę atvyko kartu su tėvais, kai jam buvo 14 metų. Nors ir gyvendamas ilgą laiką valstybėje B, ponas H taip ir neįgijo valstybės B pilietybės. Ponas H buvo išrinktas savo darbovietės profsąjungos atstovu būdamas 19 metų. Pasikeitus darbdaviams, jis susidūrė su spaudimu, kad yra per jaunas, neatitinka jam keliamų reikalavimų ir neturi didelės praktinės patirties darbe. Galiausiai jis buvo nušalintas iš užimamų pareigų teigiant, kad buvo panaikintos šios pareigos. Ponas H kreipėsi į EŽTT, skųsdamasis dėl EŽTK 11 straipsnio pažeidimo. EŽTT, išnagrinėjęs pareiškėjo bylą, nusprendė atmesti pareiškėjo skundą. Ponas H, neprarasdamas vilties atitaisyti patirtą skriaudą, kreipėsi į ŽTK skųsdamas TPPTP 26 straipsnio pažeidimą.

Klausimas:

Ar tokia peticija gali būti laikoma priimtina ir kodėl?

6. Ponia L yra kilusi iš valstybės D, kurioje gyvena jos vyras ir tėvai. Valstybėje D jau keletą metų vyksta ginkluoti konfliktai. Remiantis tarptautinių nevyriausybinų organizacijų *Amnesty International* ir *Human Rights Watch* duomenimis, šioje šalyje persekiojami genčiai B priklausantys asmenys. Tiek tarptautinės nevyriausybines žmogaus

teisių organizacijos, tiek ir JT Saugumo Taryba buvo atkreipusios dėmesį į prastą žmogaus teisių padėtį šalyje. Ponia L yra pabėgėlė, gavusi leidimą gyventi valstybėje G. Gavusi prieglobstį ponია L nedelsiant kreipėsi į šios valstybės institucijas, siekdama pasinaudoti šeimos susijungimo teise ir atsivežti savo tėvus ir vyrą. Visgi kompetentingos valstybės G institucijos ponios L prašymą atmetė kaip nepagrįstą. Ponia L kreipėsi į ŽTK kaltindama valstybę D savo išpareigojimų pagal TPPTP nesilaikymu.

Klausimas:

Ar tokia peticija bus pripažinta priimtina? Kodėl?

7. Grupė valstybės K gyventojų, priklausančių tautinėms mažumoms, kreipėsi į ŽTK teigdami, kad valstybės K įstatymai nelaiduoja tautinėms mažumoms tautų apsisprendimo laisvės. Nusprendę, kad valstybė K netinkamai laikosi išpareigojimų pagal TPPTP, jie kreipėsi į ŽTK.

Klausimas:

Ar ši peticija ŽTK būtų pripažinta priimtina? Kodėl?

BYLŲ SĄRAŠAS

1. *Chitat Ng v. Canada*, Communication No. 469/1991, CCPR/C/49/D/469/1991 (1994).
2. *F. H. Zwaan-de Vries v. the Netherlands*, Communication No. 182/1984, CCPR/C/OP/2 (1990).
3. *Hartikainen et al. v. Finland*, Communication No. 40/1978, CCPR/C/OP/1 (1984).
4. *John Ballantyne et al v. Canada*, Communication Nos. 359/1989, 385/1989, CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1 (1993).

5. *Karakurt v. Austria*, Communication No. 965/2000, CCPR/C/74/D/965/2000 (2002).
6. *Kleckovski v. Lithuania*, Communication No. 1285/2004, CCPR/C/90/D/1285/2004 (2007).
7. *Lubicon Lake Band v. Canada*, Communication No. 167/1984, CCPR/C/38/D/167/1984 (1990).
8. *Marie-Hélène Gillot et al. v. France*, Communication No. 932/2000, CCPR/C/75/D/932/2000 (2002).
9. *Marshall v. Canada*, Communication No. 205/1986, CCPR/C/43/D/205/1986 (1991).
10. *Robert Faurisson v. France*, Communication No. 550/1993, CCPR/C/58/D/550/1993 (1996).
11. *Sandra Lovelace v. Canada*, Communication No. 24/1977, CCPR/C/13/D/24/1977 (1981).
12. *Toonen v. Australia*, Communication No. 488/1992, CCPR/C/50/D/488/1992 (1994).
13. *Yekaterina Pavlovna Lantsova v. The Russian Federation*, Communication No. 763/1997, CCPR/C/74/D/763/1997 (2002).

II.

REGIONINĖ ŽMOGAUS
TEISIŲ APSAUGOS
SISTEMA

Po VŽTD priėmimo sekė regioninių žmogaus teisių dokumentų priėmimas: 1950 m. priimta EŽTK (įsigaliojo 1953 m.), 1969 m. priimta Amerikos žmogaus teisių konvencija (įsigaliojo 1978 m.), 1981 m. priimta Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartija (įsigaliojo 1986 m.), 2004 m. priimta Arabų žmogaus teisių chartija (įsigaliojo 2008 m.). Be šių dokumentų, paminėtina ir 2000 m. ES priimta Pagrindinių teisių chartija (2009 m. ji tapo ES pirminės teisės dalimi).

1950 m. lapkričio 4 d. buvo priimta EŽTK, kuri vėliau buvo papildyta atskirais papildomais protokolais. EŽTK iš esmės įtvirtina pilietines ir politines teises. Nuosavybės apsauga yra vienintelė Konvencijoje įtvirtinta ekonominė teisė (Pirmasis protokolas, 1 straipsnis), o teisė į mokslą – vienintelė socialinio pobūdžio teisė (Pirmasis protokolas, 2 straipsnis). EŽTK šiuo metu papildė 16 protokolų. Konvencijos tekstą keitė Trečiojo protokolo (įsigaliojo 1970 m.), Penktojo protokolo (įsigaliojo 1971 m.) ir Aštuntojo protokolo (įsigaliojo 1990 m.) nuostatos, taip pat Antrojo protokolo (įsigaliojo 1970 m.) tekstas. Visos minėtųjų papildomųjų protokolų pakeistos ar papildytos nuostatos dabar yra pakeistos Vienuoliktuoju protokolu, kuris įsigaliojo 1998 m. Nuo šios datos Devintasis protokolas (įsigaliojo 1994 m.) buvo pripažintas netekusiu galios, o Dešimtas protokolas neteko paskirties. 1952 m. priimtas aukščiau minėtas ekonominio ir socialinio pobūdžio teises įtvirtinęs Pirmasis protokolas (įsigaliojo 1954 m.), 1963 m. priimtas Ketvirtasis protokolas (įsigaliojo 1968 m.), 1983 m. – Šeštasis protokolas (įsigaliojo 1985 m.), 1984 m. – Septintasis protokolas (įsigaliojo 1998 m.), 2000 m. – Dvyliktasis protokolas (įsigaliojo 2005 m.), 2002 m. – Tryliktasis protokolas (įsigaliojo 2003 m.). Keturioliktasis protokolas, kuris buvo priimtas 2004 m. (įsigaliojo 2010 m.), reformavo šios Konvencijos įgyvendinimo ir kontrolės mechanizmą. Penkioliktasis protokolas priimtas 2013 m. gegužės 16 d. (dar neįsigaliojo) iš dalies pakeitė peticijos priimtinumą kriterijus, EŽTT reikalavimus teisėjams bei kitus Konvencijos procesinius aspektus. 2013 m. liepos 10 d. buvo priimtas paskutinis protokolas (dar neįsigaliojo) – Šešioliktasis – kuris numatė valstybės Konvencijos dalyvės aukščiausiojo teismo teisę, esant tame teisme pradėti bylai, kreiptis į EŽTT su konsultacinės išvados prašymu dėl EŽTK ir jos protokoluose įtvirtintų teisių ir laisvių nuostatų aiškinimo ir taikymo.

EŽTK priežiūrą vykdo EŽTK pagrindu 1959 m. sausio 19 d. sukurtas kolektyvinis apsaugos mechanizmas – EŽTT, kurį sudaro po vieną teisėją iš kiekvienos valstybės Konvencijos dalyvės. Pagrindinė šio Teismo funkcija yra EŽTK ir jos protokolų aiškinimas ir taikymas, nagrinėjant individualias peticijas (EŽTK 34 str.), tarpvalstybines peticijas (EŽTK 33 str.), pateikiant priimtų sprendimų išaiškinimus (EŽTK 46 str.) bei teikiant konsultacines išvadas (EŽTK 47 str.). Individualios peticijos yra priimanamos nagrinėti, jei jos atitinka EŽTK numatytus priimtinumą kriterijus (EŽTK 35 str.).

Be EŽTK, Europoje buvo priimti ir kiti regioniniai dokumentai: 1961 m. – Europos socialinė chartija (įsigaliojo 1965 m.) su vėlesniais papildymais, 1987 m. – Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (įsigaliojo 1989 m.), 1995 m. – Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija (įsigaliojo 1998 m.), 1992 m. – Europos regioninių arba mažumų kalbų chartija (įsigaliojo 1998 m.), 1993 m. – Kovos su rasizmu, ksenofobija, antisemitizmu ir netolerancija deklaracija ir veiksmų planas (įsigaliojo 1995 m.), 1977 m. – Europos konvencija dėl kovos su terorizmu (įsigaliojo 1978 m.), 1981 m. – Europos konvencija dėl asmenų apsaugos, susijusios su automatinio asmens duomenų apdorojimu (įsigaliojo 1985 m.), 1997 m. – Konvencija dėl žmogaus teisių ir medicinos (įsigaliojo 1999 m.).

1969 m. Amerikos regione priėmus Amerikos žmogaus teisių konvenciją (įsigaliojo 1978 m.), 1979 m. šios Konvencijos pagrindu buvo įkurtas Amerikos žmogaus teisių teismas, kuris užtikrina šios Konvencijos įgyvendinimą. Konvencija papildyta dviem protokolais: 1988 m. priimtas papildomas protokolas prie Amerikos žmogaus teisių konvencijos ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių srityje (vadinamas San Salvadoro protokolu (įsigaliojo 1999 m.)), 1990 m. priimtas protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo. Kiti Amerikos regiono žmogaus teisių dokumentai: 1948 m. priimta Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracija, 1985 m. – Amerikos konvencija dėl kankinimo prevencijos ir baudimo už jį, 1994 m. – Amerikos konvencija dėl prievartinių dingimų ir Amerikos konvencija dėl prievartos prieš moteris prevencijos, baudimo ir išnaikinimo, 2001 m. – Amerikos konvencija dėl asmenų su negalia visų formų diskriminacijos panaikinimo.

Afrikos regione 1981 m. buvo priimta Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartija (įsigaliojo 1986 m.). Šią Chartiją papildo du protokolai: 1998 m. priimtas ir 2004 m. įsigaliojęs papildomas protokolas, kuriuo įsteigtas Afrikos žmogaus ir tautų teisių teismas, 2008 m. šis protokolas buvo pakeistas protokolu dėl Afrikos žmogaus ir tautų teisių teisingumo teismo statuto. Antrasis papildomas protokolas dėl moterų teisių Afrikoje buvo priimtas 2003 m. (įsigaliojo 2005 m.).

Pastebėtina, kad, skirtingai nei kiti regioniniai žmogaus teisių instrumentai, Arabų žmogaus teisių chartija nenumato šios Chartijos įgyvendinimo mechanizmo, t. y. kol kas nėra šios Chartijos pagrindu įkurto teismo, kuris turėtų kompetenciją nagrinėti skundus dėl Chartijos teisių pažeidimo.

Kontroliniai klausimai

1. Palyginkite universaliąją ir Europos regioninę žmogaus teisių apsaugos sistemą ir pateikite savo argumentuotą nuomonę dėl teiginio „JTO žmogaus teisių sistema (kaip ir jos institucijos) nėra tokios efektyvios kaip Europos regioninės žmogaus teisių sistemos institucijos“.
2. Koks yra EŽTK įtvirtintų teisių ir laisvių apsaugos mechanizmas?
3. Kokie yra individualių peticijų priimtinumai pagrindai pagal EŽTK?
4. Kokias valstybių pareigas numato EŽTK?
5. Kurios EŽTK teisės ir / ar laisvės yra absoliučios ir kurios yra sąlyginio pobūdžio?
6. Kuo skiriasi absoliučios ir sąlyginio pobūdžio teisės ir / ar laisvės?
7. Kokie yra sąlyginio pobūdžio teisių ir / ar laisvių teisėto apribojimo pagrindai?
8. Kokia yra konkrečios EŽTK garantuojamos teisės ir / ar laisvės taikymo apimtis?
9. Koks yra konkrečios EŽTK garantuojamos teisės ir / ar laisvės turinys?
10. Kokia yra valstybių aiškinimo laisvės apimtis tam tikrų Konvencijos teisių ir / ar laisvių požiūriu?
11. Kas yra laikoma priverčiamuoju arba privalomuoju darbu pagal EŽTK 4 straipsnį?

12. Koks yra EŽTK 3 straipsnyje įtvirtinto kankinimo, nežmoniško elgesio ir žeminančio elgesio turinys?
13. Kokias atvejais valstybės imunitetas yra teisėtas teisės kreiptis į teismą apribojimas pagal EŽTK 6 straipsnį?
14. Kokie yra teisėti teisės kreiptis į teismą apribojimai pagal EŽTK 6 straipsnį?
15. Kokia yra teisės į viešą bylos nagrinėjimą apimtis?
16. Kokiais atvejais valstybės gali naudoti slaptų agentų parodymus nepažeidžiant teisės į teisingą teismą?
17. Kokias homoseksualų teises gina EŽTK?
18. Kokias teises įtvirtina EŽTK 10 straipsnis?
19. Kokiais atvejais galima taikyti EŽTK 14 straipsnį?
20. Kokie elementai sudaro susirinkimų ir asociacijos laisvės turinį?

Užduotys

1. Pareiškėjas dirbo valstybės X ambasadoje valstybėje Y ir buvo valstybės Y pilietis. Pareiškėjas pradžioje buvo priimtas į referento ir vertėjo pareigybes, vėliau užėmė Kultūros skyriaus vadovo postą. Jo veikla apėmė įvairių valstybės X kultūrinių renginių organizavimą, tokių renginių biudžeto derinimą, paraiškų dėl finansavimo teikimą, spaudos pranešimų rengimą ir pan. Vėliau pareiškėjas buvo atleistas iš užimamų pareigų, pažeidžiant valstybės Y įstatymus, reglamentuojančius asmens atleidimą iš darbo. Pareiškėjas kreipėsi į valstybės Y teismus su ieškiniu dėl neteisėto atleidimo iš darbo, dėl grąžinimo į buvusį darbą bei dėl nuostolių atlyginimo. Valstybės Y teismai atsisakė nagrinėti pareiškėjo skundą, remdamiesi tuo, kad buvo gautas valstybės X pranešimas apie tai, kad ji, remdamasi tarptautinės teisės principais, prašo pasinaudoti valstybės imuniteto teise, t. y. atsisako būti atsakove pareiškėjo byloje. Abi valstybės savo praktikoje taikė riboto valstybės imuniteto doktriną pagal tarptautinę paprotinę teisę, tačiau nebuvo nė vienos konvencijos, kuri įtvirtintų riboto imuniteto doktriną, dalyvės. Valstybei Y įvertinus pareiškėjo atliekamas pareigas valstybės X ambasadoje bei tai, kad tarp pareiškėjo ir valstybės X susiklostė viešosios teisės reguliuojami santykiai, taip pat kad pa-

reiškėjas įgyvendino valstybės X suverenias galias, valstybės Y teis-
mai nusprendė, kad toks pareiškėjo ieškinys negalėjo būti teismo
nagrinėjimo dalyku ir, remdamiesi valstybės Y teise, bylą nutraukė.
Valstybės Y teismai taip pat pažymėjo, kad pareiškėjas turėjo teisę
paduoti analogišką ieškinį valstybėje X. Be to, valstybės X teisė nu-
matė nuostolių atlyginimą dėl valstybės ir / ar jos pareigūnų neteisėtų
veiksmų.

Pastebėtina, kad ginčo sprendimo metu dar negaliojo 2004 m. JT
konvencija dėl valstybių ir jų turto jurisdikcijos imunitetų, kurios
11 straipsnis numato, kad, jeigu valstybės nesusitaria kitaip, valsty-
bė negali remtis imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos
tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas susijęs su darbo sutartimi,
sudaryta valstybės ir asmens dėl darbo, atliekamo kitoje valstybė-
je. Be to, šiame straipsnyje nurodytos bendrosios taisyklės išimtyms,
kai valstybė vis dėlto gali remtis imunitetu nuo kitos valstybės tei-
mo jurisdikcijos: pavyzdžiui, kai darbuotojas buvo priimtas vykdyti
konkrečias funkcijas, įgyvendinant valstybės valdžią; jeigu darbuo-
tojas turi diplomatinį imunitetą; kai teismo nagrinėjimo dalykas
yra asmens įdarbinimas, darbo santykių pratęsimas ar grąžinimas į
darbą. Pastebėtina, kad nei valstybė X, nei valstybė Y nebuvo šios
Konvencijos dalyvės.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

2. Pareiškėjas yra praktikuojantis katalikas. Pagal valstybės X teisę visi
vyriškos lyties asmenys, tinkantys privalomai karinei tarnybai, su-
laukę 18 metų, privalo atlikti privalomą karinę tarnybą. Šis reikala-
vimas taikomas iki 27 metų amžiaus. Sulaukęs 18 metų, pareiškėjas
kreipėsi į kompetentingas institucijas pranešdamas, kad jis nega-
li atlikti privalomos karinės tarnybos dėl jo religinių įsitikinimų,
tačiau jis buvo pasiruošęs atlikti alternatyvią tarnybą. Vėliau, tais
pačiais metais, valstybės X kompetentingos institucijos pakvietė pa-
reiškėją atlikti privalomą karinę tarnybą, tačiau jis nurodytą dieną

nepasirodė. Pareiškėjui buvo išsiųstas laiškas, informuojantis, kad valstybės X teisė nenumatė alternatyvios valstybinės tarnybos galimybės, todėl pareiškėjas privalėjo atlikti karinę tarnybą. Pareiškėjo atžvilgiu buvo pradėtas baudžiamasis persekiojimas. Remiantis Baudžiamuoju kodeksu jis buvo nuteistas 2 metų laisvės atėmimo bausme dėl neteisėto atsisakymo atlikti privalomą karinę tarnybą. Po metų valstybė X priėmė įstatymą, kuriuo numatė alternatyvią tarnybą. Pastebėtina, kad sprendžiant pareiškėjo kaltės klausimą dėl atsisakymo atlikti privalomą karinę tarnybą, dauguma ET valstybių narių, kuria buvo ir valstybė X, buvo priėmusios įstatymus dėl alternatyvios valstybinės tarnybos.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

3. Pareiškėjas buvo Karališkųjų oro pajėgų karininkas, vertinamas kaip itin geras savo srities žinovas. Praėjus 10 metų pareiškėjo tarnybos, vienas vyresnysis karininkas buvo informuotas apie tai, kad pareiškėjas yra homoseksualas. Paaikšėjus šiam faktui, pareiškėjas turėjo laikinai palikti tarnybą, kol buvo atliekamas karo policijos tyrimas. Pareiškėjas prisipažino dėl savo lytinės orientacijos ir vėliau buvo karo policijos apklaustas dėl jo ankstesnių santykių su tos pačios lyties atstovu. Pareiškėjas galiausiai buvo atleistas iš karinės tarnybos pareigų dėl draudimo homoseksualiems asmenims dirbti tokio pobūdžio tarnyboje. Pareiškėjas pateikė ieškinį teismui dėl tokio karo policijos sprendimo. Nacionalinis teismas, išnagrinėjęs pareiškėjo ieškinį, jį atmetė. Valstybės pozicija dėl tokio draudimo buvo pagrįsta siekiu palaikyti karinio personalo gerą moralę bei užtikrinti karinių pajėgų kariavimo galią bei veiksmingumą. Tokį draudimą numatė valstybės įstatymas, reglamentuojantis karinės tarnybos tvarką.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

4. Pareiškėjas, atlikdamas bausmę pataisos namuose, raštu kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją su prašymu pateikti informaciją apie galimybes siekti aukštojo mokslo, o ministerija pranešė, jog ji dominantai informacija yra prieinama internete. Pareiškėjas nesėkmingai siekė, kad jam būtų leista naudotis internetu pataisos namuose, jo skundai dėl negalėjimo naudotis internetu pataisos namuose administraciniais teismams taip pat buvo atmesti. Administraciniai teismai nustatė, jog teisė nuteistiesiems naudotis internetu nėra numatyta jokiam teisės akte, atvirkščiai, Bausmių vykdymo kodeksas nustato draudžiamų daiktų ir reikmenų sąrašą, kuriuo numatytas draudimas nuteistiesiems naudotis ryšio priemonėmis. Anot teismų, tokį draudimą pateisina siekis vykdyti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

5. Pareiškėjas yra vienos stambios įmonės akcininkas. Pradėjęs operatyvinį tyrimą dėl verslininko X nužudymo, pareiškėjas buvo įtariamas dėl šio nusikaltimo, kadangi pareiškėjas ir asmuo X anksčiau buvo verslo partneriai. Todėl buvo nuspręsta atlikti pareiškėjo slaptą pasiklausymą instaliuojant jo namuose slaptą įrašymo įrangą. Įstatymai numatė slaptą telefoninių pokalbių sekimą naudojant laidus bei pašto paslaugas, be to, įstatymai numatė kompetentingų institucijų tokios priemonės sankcionavimą, tačiau nebuvo numatyta tokios priemonės teisminė peržiūra. Buvo pasitelktas asmuo Y, kurio pareiškėjas tariamai prašė nužudyti asmenį X, tačiau jis atsisakė tai padaryti. Asmeniui Y atvykus pas pareiškėją, asmuo Y pranešė, kad jis asmenį X neva pats nužudė, atnešdamas pareiškėjui keletą asmens X daiktų. Pareiškėjo ir asmens Y pokalbis buvo įrašytas ir vėliau panaudotas byloje kaip vienas iš įrodymų pareiškėją pripažįstant kaltu. Pareiškėjas turėjo galimybę ir šia galimybe pasinaudojo ginčydamas įrodymų gavimo neteisėtumą bei jų naudojimą teisme. Visi pareiškėjo skundai šiuo klausimu buvo išsamiai teismų išnagrinėti ir motyvuoti. Visgi

nacionaliniai teismai nusprendė, kad šis įrodymas buvo tik vienas iš įrodymų, pasitelkiant daugelį kitų įrodymų. Todėl šis įrodymas nebuvo lemiamas įrodymas pripažįstant pareiškėją kaltu, o tokio įrodymo gavimo būdas panaudojant slaptas sekimo priemones buvo teisėtas.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

6. Pareiškėjas yra įmonės X darbuotojas, kurio atžvilgiu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, įtariant jį dokumentų klastojimu. Pradėjus ikiteisminį tyrimą pareiškėjui buvo pritaikyta procesinė prievartos priemonė – 3 mėnesiams jis buvo laikinai nušalintas nuo atliekamų pareigų. Ši procesinė prievartos priemonė buvo taikoma visus metus. Laikotarpiu, kai pareiškėjui buvo taikoma ši priemonė, pagal galiojančius teisės aktus jam nebuvo mokamas atlyginimas, tačiau teisės aktai nedraudė pareiškėjui dirbti kito darbo. Pareiškėjas gyveno vienas. Klausimas dėl pareiškėjo laikino nušalinimo nuo pareigų buvo visuomet sprendžiamas rašytinio proceso tvarka, kurio tikslas buvo greitas ir veiksmingas procesinės prievartos priemonės pritaikymas. Teisės aktai numatė galimybę apskusti tokį teismo sprendimą. Apeliacine tvarka skundas galėjo būti nagrinėjamas žodine proceso tvarka, jei to pageidavo pareiškėjas.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

7. Pareiškėją pirmą kartą nuteisus pirmos instancijos teisme dėl mokesčių vengimo ir dokumentų klastojimo, jis atliko laisvės atėmimo bausmę kartu vienoje kameroje su rūkančiais kalininiais, nors pagal administracijos priimtas taisykles jie galėjo rūkyti tik lauke ir tualete. Kameros, kurioje pareiškėjas buvo patalpintas, tualetas buvo jos viduje. Jis nuo kameros buvo atskirtas nelabai izoliuota siena. Pareiškėjas sirgo gelta ir skundėsi pernellyg aukštu kraujospūdžiu.

Pareiškėjas pateikė skundą dėl pirmos instancijos apkaltinamojo nuosprendžio. Byla buvo nagrinėjama viešame teismo posėdyje, kuriame pareiškėjui buvo uždėti antrankiai ir viso teismo posėdžio metu jis sėdėjo metalinėje grotuotoje dėžėje.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

8. Pareiškėjas buvo suimtas oro uoste įtariant, kad jo skrandyje yra psichotropinės medžiagos. Pareiškėjui buvo sugirdytos vimdančios tabletės (emetikai), siekiant įsitikinti, ar jo skrandyje yra šių medžiagų. Šios procedūros rezultatai patvirtino pareigūnų įtarimus: skrandžio turinyje buvo aptikta psichotropinių medžiagų. Pareiškėjas buvo teisiamas dėl psichotropinių medžiagų neteisėto laikymo ir gabenimo.

Klausimai:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

Ar tokiu būdu gauti įrodymai gali būti naudojami byloje?

9. Ponas M krikščioniškoje valstybėje L už asmens Y nužudymą buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme 9 metams. Ponas M buvo patalpintas į laisvės atėmimo įstaigą kartu su kitais nuteistaisiais, jam buvo taikomos vienodos kalinimo sąlygos. Netrukus ponas M pradėjo skųstis dėl jam tiekiamo maisto raciono, kuris jam, kaip ir kitiems musulmonams, buvo visiškai nepriimtinas – valstybė M taupymo sumetimais visų konfesijų asmenis, kalinčius kalėjimuose, maitino kiauliena, kuri yra pigiausia mėsa.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

10. Pareiškėjas skundžiasi EŽTT, kad jo byloje dėl vaiko globos teisių suteikimo teismo sprendimo paskelbimas neatitiko viešo teismo sprendimo paskelbimo kriterijaus, kadangi visuomenė negalėjo sužinoti teismo motyvų ir įvertinti teismo darbo. Pareiškėjas rėmėsi tuo, jog jo byloje buvo paskelbta tik rezoliucinė teismo sprendimo dalis, o teisę susipažinti su visu teismo sprendimu turėjo tik asmenys, įrodantys teisėtą interesą. Bylos nagrinėjimas visose teismų instancijose vyko uždarame teismo posėdyje, kruopščiai atrenkant, kurios visuomenės informavimo priemonės galėjo dalyvauti tokiuose posėdžiuose. Toks teismo sprendimas nebuvo skelbiamas teismo puslapyje, o kiti su vaikų globos teisėmis susiję sprendimai nebuvo viešai visuomenei prieinami, skelbiant tik tokių sprendimų rezoliucines dalis.

Klausimai:

Ar valstybė šioje situacijoje įvykdė pozityvias pareigas?

Ar buvo pažeista teisė į viešą sprendimo paskelbimą?

11. Ponas L yra aktyvus baikerių organizacijos dalyvis, dalyvauja visuose baikerių renginiuose ir apskritai motociklas yra jo didysis hobi. Ponas L turi ekonomisto aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ pamatęs Finansų ministerijos skelbimą dėl laisvos darbo vietos nutarė pateikti prašymą dėl vyriausiojo specialisto vietos. Valstybėje X visų praėjusių konkursą į valstybės tarnybą asmenų kandidatūras papildomai tikrina Valstybės saugumo departamentas, siekdamas nustatyti, ar asmens biografijoje nėra kompromituojančių duomenų, kurie užkirstų kelią darbui valstybės tarnyboje. Netrukus Departamentas nustatė pono L priklausomybę baikerių organizacijoms ir nusprendė nerekomenduoti pono L priimti į darbą motyvuodamas tuo, kad jų organizacijos garsėja chuliganizmu.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

12. Valstybėje G, remiantis Pasaulinės sveikatos organizacijos ir nepriklausomų ekspertų išvadomis dėl mikrobangų poveikio maistui, viešojo maitinimo įstaigose ir namuose buvo uždrausta naudoti mikrobangų krosneles. Valstybės G pareigūnai draudimą motyvavo tuo, kad toks draudimas yra būtinas, nes yra medicininių tyrimų, kad jos didina vėžio riziką. Ponia H, neturėdama namuose orkaitės ir vietoje jos naudodama mikrobangų krosnelę, su tokiu draudimu nesutiko, nes manė, kad tai kiekvieno asmens apsisprendimas, ir kreipėsi į valstybės G institucijas prašydama pakeisti tokį sprendimą. Institucijos jos prašymo nepatenkino.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

13. Valstybėje Y ponas X visuotinių rinkimų būdu buvo išrinktas eiti prezidento pareigas. Įpusėjęs prezidento kadencijai, ponas X buvo pašalintas iš prezidento pareigų taikant apkaltos procedūrą dėl to, kad jis sulaužė prezidento priesaiką. Papildomai ponui X buvo uždrausta kandidatuoti į aukščiausias vykdomosios valdžios pareigas iki gyvos galvos.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

14. Valstybėje D ponas R buvo nuteistas už savo žmonos, ponios T, išžaginimą. Teisme ponas R teigė, kad toks sprendimas yra absurdas, nes: pirma, jie yra susituokę, antra, seksualiniai santykiai su sutuoktiniu yra moters pareiga, trečia, XVIII amžiuje priimtame ir su pakeitimais galiojančiame įstatyme seksualiniai santykiai santuokoje jokiais atvejais nelaikomi prievarta.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

15. Homoseksualūs asmenys pateikė savivaldybei prašymą dėl leidimo tokiems asmenims surengti eitynes, taip siekdami atkreipti dėmesį į tokių asmenų teises. Savivaldybei atsisakius duoti leidimą, buvo kreiptasi į teismus, tačiau teismai paliko galioti savivaldybės sprendimą, remdamiesi tuo, kad tokios eitynės ir tokių asmenų teisių viešas deklaravimas prieštarauja visuomenės moralei.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

16. Krikščionių demokratų partijos nariais siekė tapti homoseksualūs asmenys bei asmenys, priklausantys Scientologų bažnyčiai. Tokiems asmenims kreipusis į minėtą partiją, partija atsisakė juos priimti į narius, remdamasi tokių asmenų seksualine orientacija bei priklausymu Scientologų bažnyčiai. Šie asmenys kreipėsi į nacionalinius teismus dėl tokio draudimo, tačiau teismai šios partijos numatytų apribojimų nepanaikino.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

17. Valstybės X teismai nusprendė nedrausti spausdinti Krepšinio federacijos vadovo parengto straipsnio apie komandos krepšinio žaidėjus, kuriame buvo aiškiai įvardinta, kad „valstybės X krepšinio komandoje nepageidautini juodukai“. Teismai tokį sprendimą argumentavo tuo, jog numatant tokio straipsnio draudimą būtų apribota saviraiškos laisvė, juo labiau kad saviraiškos laisvės ribojimas yra valstybės teisė, o ne pareiga.

Klausimas:

Kokia (-ios) Konvencijos nuostatos galėtų būti pažeistos? Kodėl?

18. 8.20 val. ryto atidarydamas kameros langą suimtas A įsipjovė pirštą. 8.30 val. buvo suplanuotas teismo posėdis, todėl pareigūnai suimtąjį išsivedė pas teisėją, kuris turėjo nuspręsti, kada įtariamąjį pristatyti pas gydytoją – iš karto ar po posėdžio. 10.30 val., pasibaigus posėdžiui, pareiškėjas buvo pristatytas pas gydytoją, kuris nenustatė rimto sužeidimo.
- Pareiškėjas skundėsi, kad jam nebuvo suteikta medicininė pagalba, kai jis buvo susižeidęs pirštą.

Klausimas:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Ercep v. Turkey*, No. 43965/04, ECHR, 22 November 2011.
2. *Cudak v. Lithuania* [GC], No. 15869/02, ECHR, 23 March 2010.
3. *Birutis and Others v. Lithuania*, No. 47698/99, 48115/99, ECHR, 28 March 2002.
4. *Paksas v. Lithuania* [GC], No. 34932/04, ECHR, 6 January 2011.
5. *Baczowski and Others v. Poland*, No. 1543/06, ECHR, 3 May 2007.
6. *Kalashnikov v. Russia*, No. 47095/99, ECHR, 15 July 2002.
7. *E. B. v. France*, No. 43546/02, ECHR, 22 January 2008.
8. *Kuznetsov v. Ukraine*, No. 39042/97, ECHR, 29 April 2003.
9. *Sirbu and Others v. Moldova*, No. 73562/01, 73565/01, 73712/01, 73744/01, 73972/0, 73973/01, ECHR, 15 June 2004.
10. *Ryakib v. Russia*, No. 14810/02, ECHR, 17 January 2008.
11. *Hummatov v. Azerbaijan*, No. 9852/03, 13413/04, ECHR, 29 November 2007.

III.

TEISĖ Į GYVYBĘ

Teisė į gyvybę yra įtraukta beveik į kiekvieną bendro pobūdžio tarptautinį žmogaus teisių apsaugos dokumentą. Universaliu lygmeniu svarbios nuostatos, susijusios su teise į gyvybę, buvo įtvirtintos 1948 m. JT VŽTD 3 straipsnyje, 1966 m. JT TPPTP 4 ir 6 straipsniuose, 1989 m. JT vaiko teisių konvencijos 6 straipsnyje. Teisės į gyvybę apsaugai skirti ir specialūs dokumentai, papildantys anksčiau paminėtas tarptautines sutartis: 1989 m. JT TPPTP antrasis fakultatyvus protokolas mirties bausmei panaikinti, 2000 m. JT vaiko teisių konvencijos protokolas dėl vaikų įtraukimo į ginkluotus konfliktus, 2006 m. Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo prievartinių dingimų.

Europos regioniniu lygmeniu svarbios teisės į gyvybę nuostatos yra įtvirtintos 1950 m. ET EŽTK 2 straipsnyje, 6 ir 13 protokoluose bei ES pagrindinių teisių chartijos 2 ir 19 straipsniuose.

Amerikos regioniniu lygmeniu teisę į gyvybę reglamentuoja 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 4 straipsnis bei 1990 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos protokolas dėl mirties bausmės panaikinimo. Afrikos regione teisę į gyvybę užtikrina 1981 m. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos 4 straipsnis.

Kontroliniai klausimai

1. Kokie yra teisėti gyvybės atėmimo atvejai?
2. Ar tarptautinė teisė numato draudimą taikyti mirties bausmę?
3. Kada valstybei kyla pareiga užtikrinti teisę į gyvybę?
4. Ar tarptautinės teisės aktai garantuoja teisę į abortą?
5. Ar tarptautinės teisės aktai garantuoja teisę į eutanaziją?
6. Kuo ypatingas įrodinėjimas bylose dėl teisės į gyvybę pažeidimo?

Užduotys

1. Pareiškėjas yra mirusio asmens brolis. Pareiškėjas teigia, kad jo brolis buvo rastas negyvas, nušautas netoli jo kaimo valstybėje X. Vyriausybė teigia, kad nušautas brolis buvo teroristas, kuris žuvo per susirėmimą su saugumo pajėgomis. Tačiau liudiję kaimo gyventojai teigė, kad miręs asmuo buvo taikus gyventojas, ūkininkas, kurį kareiviai nušovė be jokios priežasties. Tiriant šį atvejį, po kelių dienų buvo

atliktas kūno pradinis tyrimas. Prokuratūra rėmėsi kareivių pateikta įvykių versija, nepaisydama liudytojų parodymų bei kitų įrodymų, ir nutraukė ikiteisminį tyrimą, nes negalėjo nustatyti, ar asmuo valstybės X kareivių buvo nušautas tyčia.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

2. Valstybė X nori išduoti asmenį, įtariamą 3 asmenų nužudymu, į valstybę, kurioje galioja mirties bausmė.

Klausimai:

Ar būtų pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos, jeigu asmuo būtų išduotas?

Į kokią instituciją ir dėl kokių teisių pažeidimų asmuo galėtų kreiptis?

3. Valstybės X vyriausybė gavo žinių, kad asmenų grupė, kuriai priklauso M, D ir H, ketina įvykdyti pasikėsinimą nuotoliniu būdu susprogndindama automobilį. Buvo nutarta suimti grupės narius tada, kai jie automobiliu atvyks į valstybę, taip užtikrinant įrodymų teisminiam procesui surinkimą. Grupės nariai laikyti pavojingais teroristais, gerai ginkluotais ir pasirengusiais pasinaudoti ginklais ar sprogmenimis. Po dviejų dienų nuo minėtos informacijos gavimo M buvo pastebėtas valstybėje X, kai statė savo automobilį aikštelėje. Vėliau jį matė su D bei H šalia automobilio. Jiems nutolus nuo automobilio, pirotechnikas paskubomis išoriškai apžiūrėjo automobilį ir pranešė, kad automobilyje tikriausiai yra sprogmuo. Tuomet nuspręsta visus tris įtariamuosius suimti. Suėmimo operaciją atlikti pavesta specialiam armijos pulkui. D ir H atsiskyrė nuo M. Juos sekė du kariškiai. Kai D atsigrėžė, vienas iš kariškių išsitraukė ginklą ir įsakė sustoti. D priglaudė ranką

prie šono, o H staiga siekė savo krepšio. Manydami, kad taip jie nori nuotolinio valdymo būdu susprogdinti automobilį, kariškiai nukovė abu įtariamuosius. Vėliau teismo medikai nustatė, kad H gavo aštuonias kulkas, D – šešias. Prie nukautųjų kūnų nerasta nei ginklų, nei detonatoriaus. Automobilyje, kurį M paliko aikštelėje, irgi nebuvo jokio sprogstamojo įtaiso. Tačiau kitame automobilyje, kurį valstybės X policija aptiko už trijų šimtų kilometrų nuo įvykio vietos, rastas 64 kg sprogstamasis įtaisas ir du laikrodiniai mechanizmai. Liudytojai patvirtino, kad automobilį atvairavo ir paliko M, D ir H.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios? Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

4. Policijos pareigūnas A su kolega mėgino sustabdyti transporto priemonę, kurią vairavo penkiolikmetis. Be vairuotojo, automobilyje buvo dar trys asmenys. Vairuotojui nesustojus, pareigūnas A iššovė du įspėjamuosius šūvius. Paskui jis iššovė vieną šūvį į automobilio padangas iš maždaug 40 metrų atstumo. Kulka pataikė penkiolikmečiui į galvą. Po mėnesio jaunuolis mirė ligoninėje. Prokuroras dėl šio įvykio pradėjo ikiteisminį tyrimą. Policijos pareigūnas A buvo įtariamas tarnybos įgaliojimų viršijimu. Per savaitę buvo atlikta įvykio vietos apžiūra ir apklausti liudytojai, išėmus kulkas atlikta balistinė ekspertizė, kurios metu nustatyta, kad kulkos buvo iššautos iš pareigūno A tarnybinio ginklo. Po 2 metų tyrimas vis dar tęsėsi, o nukentėjusiojo šeimai paprašius informacijos prokuratūra atsakydavo, kad vis dar nesurinkti ikiteisminiam tyrimui užbaigti reikalingi įrodymai.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios? Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

5. Dėl valstybės Y teisėje įtvirtinto abortų draudimo (numatant vienintelę šio draudimo išimtį – kai nėštumas kelia realią grėsmę moters gyvybei) pareiškėjai nutraukti nepageidaujamo nėštumo teko vykti į valstybę X, nes valstybės Y gydymo įstaigos atsisakė atlikti abortą. Pareiškėja sveiko nuo retos vėžio formos, o gydytojai nesiėmė prognozuoti nei galimų nėštumo padarinių pareiškėjos sveikatai, nei jai taikyto gydymo (trejus metus pareiškėjai buvo taikyta chemoterapija) padarinių vaisiaus sveikatai. Nepaisant galimo moters sveikatos pablogėjimo atsisakyta atlikti abortą, kadangi gydytojai konstatavo, jog tiesioginio pavojaus gyvybei nėštumas nesukels.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

6. 2012 m. pareiškėja kreipėsi į policiją dėl vyro smurto, teigdama, kad vyras ją įžeidinėjo, mušė elektros kabeliu, grasino nužudyti ją ir jos vaikus. Vėliau moteris, kartu su vyru atvykusi į policiją, atsiėmė pareiškimą ir tyrimas buvo nutrauktas. Po poros metų buitinio konflikto metu vyras nušovė pareiškėjos dukrą ir sūnų. Pareiškėjai kompensacija išmokėta nebuvo.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

7. Į butą, kuriame ginkluotas vaikinys laikė merginą prieš jos valią, buvo iškviesta policija. Pora kartu gyveno keletą metų. Policija, pasi-
telkusi kitų institucijų pareigūnus, vaikiną tėvus ir vaikiną gydytoją,

pradėjo derybas dėl merginos paleidimo. Po kelių pokalbių su vaikinuo gydytoju pareigūnai padarė išvadą, kad yra reali tikimybė, jog vidurnaktį vaikinai merginą nušaus ir nusišaus pats. Atsižvelgiant į tai, kad derybos truko jau 12 valandų ir jos buvo nesėkmingos, policijos departamento viršininkas davė įsakymą pradėti merginos išvadavimo operaciją. Išdaužus langus, paleidus ašarines dujas ir įsiveržus policijos pareigūnams, vaikinai iššovė 2 kartus, sužeisdamas policininką ir merginą. Atsakydami pareigūnai pradėjo šaudyti automatiniais ginklais. Vaikinai žuvo vietoje, sunkiai sužeista mergina mirė ligoninėje. Atlikus ekspertizę paaiškėjo, kad mergina žuvo dėl iš tarnybinio pareigūno ginklo paleistos kulkos. Ikiteisminis tyrimas, pradėtas dalyvavusių pareigūnų atžvilgiu, po mėnesio buvo nutrauktas paaiškinant, kad prieš pradėdami šaudyti pareigūnai buvo įsitikinę, kad mergina mirė vaikinui iššovus pirmuosius šūvius.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektyvią teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

8. DŽ buvo įtariamas ir ieškomas dėl teroristinių aktų, kurių metu žuvo daugiau nei 500 žmonių, organizavimo. Valstybės X, kurios teritorijoje buvo įvykdytas ne vienas tariamai DŽ organizuotas teroristinis aktas, žvalgyba gavo duomenų apie DŽ buvimą vietoje Y. Apie tai informuotas valstybės X prezidentas davė įsakymą specialiosioms pajėgoms pradėti operaciją „Šarchanas“, planuotą 2 metus. Operacijos metu specialiųjų pajėgų nariai įsiveržė į ginkluotą apsaugos darbuotojų saugomą teritoriją, ir, suradę DŽ, jį nušovė šūviu į galvą. DŽ ginklo su savimi neturėjo ir nesipriešino. Ginklas nebuvo rastas ir kambariame, kuriame DŽ buvo nušautas. Nušovus DŽ, įvyko susišaudymas su ginkluotos apsaugos darbuotojais, kurio metu žuvo ir kambariame buvusi DŽ žmona. Specialiųjų pajėgų nariai, pasiėmę DŽ ir jo žmonos kūnus, sraigtasparniu paliko valstybės Y teritori-

ją. Po dienos į valstybės X generalinį prokurorą kreipėsi nužudytųjų sūnus, reikalaudamas atiduoti DŽ ir jo žmonos kūnus. Prokuroras tai padaryti atsisakė, garantuodamas, kad kūnai bus palaidoti pagal religijos, kurią išpažino nužudytieji, tradicijas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

9. A kartu su dar keliais asmenimis buvo kaltinamas kontrabandos organizavimu stambiu mastu, dokumentų klastojimu ir kitais nusikaltimais. Jis buvo rastas nusižudęs kalėjimo kameroje, kur buvo laikomas jam paskyrus 3 mėnesių trukmės kardomąjį kalinimą. A, remdamasis EŽTK 5 straipsniu, EŽTT jau anksčiau skundėsi, kad jo kardomasis kalinimas buvo neteisėtas, jį skiriant jis nebuvo skubiai pristatytas teisėjui, kardomojo kalinimo trukmė buvo nepagrįsta ir pernelyg ilga, taip pat kad jam nebuvo užtikrintos tinkamos teisminės garantijos. Pareiškėjas taip pat rėmėsi EŽTK 3 straipsniu, nurodydamas, kad su juo buvo nežmoniškai elgiamasi kalėjime, jis buvo mušamas kalinių ir pareigūnų bei žeminamas. Dėl savo ūmaus ir nenusipėjamo būdo pareiškėjas ne kartą buvo pristatytas į kalėjimo ligoninę. Po pareiškėjo mirties vykusiame EŽTT posėdyje Teismas asmens paduotas peticijas dėl EŽTK 3 ir 5 straipsnių pažeidimų pripažino nepriimtiniomis dėl to, kad pareiškėjas praleido 6 mėnesių peticijos pateikimo terminą.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

10. Valstybės X sostinėje prie parlamento įvyko nesankcionuota demonstracija, į kurią susirinko apie 500 žmonių. Nepasirodžius valdžios atstovams, demonstrantai parlamentą apmėtė akmenimis. Taip pat nukentėjo šalia esančios valdžios įstaigos ir parduotuvės. Demonstrantams įsisiautėjus, atvyko policija. Bandydami sudrausminti minią, policininkai per garsiakalbį pareikalavo demonstrantų liautis smurtavus ir, jiems nereaguojant, iššovė į orą tris įspėjamuosius šūvius. Demonstrantams pradėjus svaidyti daiktus į policininkus, pastarieji nutarė panaudoti gumines kulkas ir pradėjo šaudyti į smurtaujančią minią. Incidento metu panaudojus gumines kulkas žuvo penkiolikmetis jaunuolis. Kartu su juo buvęs draugas paliudijo, kad žuvęs draugas, kaip ir jis, demonstracijoje nedalyvavo. Kai policininkai pradėjo šaudyti, jie esą ėjo iš netoli parlamento esančios mokyklos. Suėmus keletą demonstracijos dalyvių, pas juos buvo rasti 5 šaunamieji ginklai.

Prokuratūra pradėjo tyrimą. Buvo apklausti keli demonstracijos dalyviai, žuvusiojo draugas, mokytojai, šeimos nariai bei malšinant siautėjančius demonstrantus dalyvavę policijos pareigūnai. Po pusės metų prokuratūra tyrimą nutraukė, konstatavę, kad nebuvo įmanoma nustatyti, kieno iššauta guminė kulka kliudė jaunuolį, kuris susišaudymo metu buvo apie 50 metrų atstumu nuo siautėjančios minios.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

11. 2010 m. vasario 2 d. ryte pareiškėjos sūnus K išėjo į miesto, esančio srityje, kur buvo paskelbta nepaprastoji padėtis, centrą ir negrižo. Jau keletą metų mieste vyko neramumai, sukelti vietinių gyventojų, protestuojančių prieš centrinę valdžią, dėl to centrinė valdžia mieste dislokavo specialiąsias pajėgas. Po kelių dienų pareiškėja matė sūnų

per televiziją laidoje apie riaušes, kilusias netoli pareiškėjos gyvenamosios vietos, tardomą policijos pareigūnų. Reportaže, pasibaigus pareiškėjos sūnaus apklausai, apklausą vykdęs pareigūnas vyras, laikantiems pareiškėjos sūnų, davė įsakymą „susitvarkyti“.

Pamačiusi reportažą, moteris pradėjo aktyviai ieškoti sūnaus, kreipėsi į policiją ir kitas institucijas, tačiau nesėkmingai. Gavusi atsakymą, kad sūnus nebuvo nei sulaikytas, nei suimtas, pareiškėja kreipėsi į prokuratūrą, kad ši pradėtų tyrimą. Pradėjus tyrimą, buvo iškviestas asmuo, kuris tardė pareiškėjos sūnų. Iškviestasis teigė, kad po tardymo jis asmenį K perdavė pareigūnams iš Saugumo ministerijos ir liepė nuvežti į areštinę, ką ir reiškė jo nurodymas „susitvarkyti“. Pareigūnų jis nepažinojo, tačiau jie dėvėjo specialiojo būrio narių uniformas. K niekuomet nebuvo pristatytas į areštinę. Prokuratūra, motyvuodama tuo, kad negali nustatyti nei pareigūnų, kuriems buvo perduotas dingęs asmuo, tapatybių, nei K buvimo vietos, po 2 metų tyrimą nutraukė.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Pretty v. the United Kingdom*, No. 2346/02, ECHR, 29 April 2002.
2. *Gül v. Turkey*, No. 22676/93, ECHR, 14 December 2000.
3. *Avsar v. Turkey*, No. 25657/94, ECHR, 10 July 2001.
4. *Makaratzis v. Greece* [GC], No. 50385/99, ECHR, 20 December 2004.
5. *McCann and Others v. the United Kingdom* [GC], No. 18984/91, ECHR, 27 September 1995.
6. *Akdivar v. Turkey* [GC], No. 21893/93, ECHR, 16 September 1996.

7. *Timurtaş v. Turkey*, No. 23531/94, ECHR, 13 June 2000.
8. *Vlastimir and Borka Banković and others v. Belgium, the Czech Republic, Denmark, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Spain, Turkey and the United Kingdom* (dec.), No. 52207/99, ECHR, 12 December 2001.
9. *Öneryıldız v. Turkey* [GC], No. 48939/99, ECHR, 30 November 2004.
10. *Osman v. the United Kingdom* [GC], No. 23452/94, ECHR, 28 October 1998.

IV.

KANKINIMO,
NEŽMONIŠKO AR
ŽEMINANČIO ELGESIO
DRAUDIMAS

Kankinimo, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo draudimas yra įtrauktas beveik į kiekvieną bendro pobūdžio tarptautinį žmogaus teisių apsaugos dokumentą. Universaliu lygmeniu svarbios kankinimo draudimo nuostatos yra įtvirtintos: 1948 m. JT VŽTD 5 straipsnyje; 1966 m. JT TPPTP 7 straipsnyje; 1989 m. JT vaiko teisių konvencijos 37 straipsnyje; 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo statute. Kankinimo, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo draudimui skirta 1984 m. priimta speciali tarptautinė sutartis – JT konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, 2002 m. ji papildyta fakultatyviniu protokolu (įsigaliojo 2006 m.). Taip pat patvirtinti kiti specialieji dokumentai, kuriuose įtvirtinti įvairūs elgesio standartai ir principai: JT standartinės minimalios elgesio su kaliniais taisyklės; JT pagrindiniai elgesio su kaliniais principai; JT bet kokia forma sulaukytų ar įkalintų asmenų apsaugos principų sąvadas; Kankinimo ir kitokio žiaurais, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo atvejų veiksmingo tyrimo ir patvirtinimo dokumentais principai (Stambulo protokolas), pateikti JT žmogaus teisių komisijos rezoliucijos 2000/43 priede, ir kt.

Europos regioniniu lygmeniu kankinimo, nežmoniško, žeminančio elgesio ar baudimo draudimas yra įtvirtintas 1950 m. EŽTK 3 straipsnyje ir ES pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnyje bei 19 straipsnio 2 dalyje. Siekiant sustiprinti kankinimo, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo prevenciją taip pat priimtas specialus dokumentas – 1987 m. Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (įsigalio 1989 m.). Be to, ET Ministrų komitetas patvirtino įvairias rekomendacijas valstybėms, pavyzdžiui, Rekomendaciją Nr. R (87) 3 dėl Europos kalinimo įstaigų taisyklių; Nr. R (98) 7 dėl etinių ir organizacinių sveikatos apsaugos aspektų kalėjimuose; Nr. R (99) 22 dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo; Nr. R (04) 10 dėl psichinių sutrikimų turinčių asmenų žmogaus teisių ir orumo apsaugos ir kt.

Amerikos regioniniu lygmeniu kankinimo, nežmoniško, žeminančio elgesio ar baudimo draudimas yra įtvirtintas 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnyje bei 1985 m. Amerikos konvencijoje dėl kankinimo uždraudimo ir baudimo už jį. Afrikos regione kankinimo,

nežmoniško, žeminančio elgesio ar baudimo draudimas yra numatytas 1981 m. Afrikos žmogaus ir tautų teisių chartijos 5 straipsnyje.

Kontroliniai klausimai

1. Kokie yra aukščiau nurodytų tarptautinių dokumentų įgyvendinimo užtikrinimo mechanizmai?
2. Koks yra EŽTK, JT TPPTP, JT konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą ir Europos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą santykis užtikrinant kankinimų draudimą?
3. Kas yra kankinimas? Kaip kankinimas atskiriamas nuo kitų netinkamo elgesio formų?
4. Ar valstybei kyla atsakomybė už nevalstybinių subjektų atliktus kankinimo veiksmus?
5. Kuo ypatingas įrodinėjimas kankinimo byloje?

Užduotys

1. Ponai N ir M skundžiasi, kad policijos pareigūnų panaudota jėga jų atžvilgiu peržengė minimalų žiaurumo lygį. Vienas iš pareiškėjų dėl patirtų kūno sužalojimų 11 dienų gydėsi ligoninėje. Abu pareiškėjai yra kultūristai. Policijos pareigūnai teigia, kad pareiškėjai aktyviai priešinosi policijos pareigūno žodiniams reikalavimams, todėl, ilgą laiką pareiškėjams nevykdant teisėtų policijos pareigūnų reikalavimų, buvo panaudota fizinė jėga. Po šio incidento buvo atliktas tyrimas dėl policijos pareigūnų veiksmų. Buvo apklausta 20 liudytojų, surengtos akistatos, paskirtos ir atliktos 2 teismo medicinos ekspertizės, atlikta įvykio vietos apžiūra. Tyrimas truko 14 mėnesių.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

2. Privačios mokyklos direktorius mokiniui už drausmės pažeidimą kelis kartus sudavė ryškšte. Bausmė įvykdyta dalyvaujant kitiems mokiniams. Policija pripažino, kad šiais veiksmais pareiškėjui buvo padaryti kūno sužalojimai, tačiau atlikus tyrimą buvo nuspręsta baudžiamosios bylos mokyklos direktoriui nekelti. Vėliau nacionalinis teismas taip pat atmetė pareiškėjo skundą, argumentuodamas tuo, kad mokyklos tėvai sudaro su privačia mokykla sutartį, kurios pagrindu mokykla yra įgaliota taikyti bausmes už drausmės pažeidimus.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

3. Asmuo, esantis įkalinimo įstaigoje (kardomajame kalinime), skundžiasi dėl jo kalinimo sąlygų, tiek bendrųjų, tiek konkrečių. Jis teigia, kad įkalinimo įstaigoje neskanus ir nevisavertis maistas, kad jo kameros plotas yra 20 kvadratinų metrų, tačiau ten nuolat laikoma apie 10 kalinamųjų, dažnai tenka miegoti pakaitomis, patalpose drėgna, tualetų zona neatskirta sienute nuo likusios kameros dalies. Be to, pareiškėjas skundžiasi, kad įkalinimo įstaigos administracija jam nuolat skiria drausmines nuobaudas ir uždaro į bausdos izoliatorių, kuriame tamsu, šalta ir drėgna. Dėl visų šių aspektų pareiškėjas skundėsi kontrolierių įstaigai, vėliau ir teismams, tačiau pastarieji nenustatė pažeidimų ir nepriteisė žalos atlyginimo.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

4. 1998 m. valstybėje X ponas A nužudė draugės tėvus ir po nusikaltimo padarymo pabėgo į valstybę B, kur ir buvo sulaikytas. Ten jam buvo pateikti kaltinimai dėl dviejų asmenų nužudymo. Tiek valstybė X, kurioje buvo padarytas nusikaltimas, tiek valstybė Y, kurios pilietis buvo ponas A, pareikalavo jo išdavimo. Valstybės B teismas nusprendė išduoti valstybei X, kur jo potencialiai grėsė mirties bausmė. Valstybėje X nuteisti asmenys mirties bausmės įvykdymo laukia 6–8 metus.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

5. Asmeniui A, keliaujant iš valstybės X į valstybę C, jis buvo sulaikytas valstybės Y oro uoste pas jį radus narkotikų. Apklauskos metu pareiškėjas nurodė tris narkotikų platintojų pavardes, kurių vienas, remiantis A pateikta informacija, buvo identifikuotas. Pareiškėjas buvo apkaltintas narkotikų platinimu ir nuteistas laisvės atėmimo bausme. Po pusės metų buvo priimtas sprendimas dėl jo išsiuntimo, motyvuojant tuo, kad jo buvimas valstybėje Y kelia rimtą pavojų viešajai tvarkai. Peticijoje pareiškėjas tvirtino, kad valstybėje X jam gresia susidorojimas, kadangi dėl jo bendradarbiavimo su valstybės Y policija narkotikų prekeiviai gali siekti keršto, o valstybė X negali jo apsaugoti nuo šių asmenų.

Klausimai:

Ar bus pažeistos pareiškėjo teisės, jeigu asmuo bus išsiųstas?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

6. A ir jos pilnametė dukra buvo nuolat mušamos vyro X, buvo partrenktos automobiliu, jas buvo grasinta nužudyti peiliu. 1998–2002 m. laikotarpiu apie X smurtą valstybės institucijoms buvo pranešta keturis kartus. Tris kartus X atžvilgiu dėl grasinimo nužudyti ir sunkaus

kūno sužalojimo buvo pradėtas tyrimas, tačiau, moterims atsiėmus kaltinimus, baudžiamasis persekiojimas visose bylose, išskyrus bylą dėl žmonos partrenkimo automobiliu, kai jai buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, buvo nutrauktas. Išnagrinėjus bylą, vyras buvo nuteistas 3 mėnesių įkalinimu, kuris vėliau buvo pakeistas į piniginę 1 000 Lt baudą. 2010 m. sausį moteris A su 7 durtinėmis žaizdomis buvo pristatyta į ligoninę. Vyras dėl pasikėsینimo nužudyti nuteistas 1 metų laisvės atėmimo bausme, bausmės vykdymą atidedant. 2011 m. moterims bandant pabėgti, X nužudė savo žmonos dukrą ir buvo nuteistas įkalinimu iki gyvos galvos. Kol nebus išnagrinėtas jo pateiktas apeliacinis skundas, vyras buvo paleistas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

- Tarptautinis teroristas, žinomas DŽ vardu, buvo nuteistas už teroristinių aktų, kurių metu žuvo daugiau nei 500 žmonių, organizavimą ir buvo laikomas vienutėje 8 metus. Jis buvo atskirtas nuo kalinių, tačiau galėjo žiūrėti televizorių ir skaityti spaudą, taip pat susitikti su šeimos nariais ir teisininkais.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

- Pareiškėjui pasimatymo metu buvo perduota maisto siuntinys. Grįždamas iš pasimatymo, pareiškėjas buvo sustabdytas kontrolės punkte įprastiniam saugumo patikrinimui, siekiant nustatyti, ar jam

nebuvo perduota neleistinų daiktų. Kratą atliko kontrolės viršininkas A, o kiti du pareigūnai stebėjo. A liepė pareiškėjui nusirengti. Kai pareiškėjas liko vilkėti tik su apatiniais rūbais ir į kambarį įėjo moteris, kolonijos pareigūnė J, viršininkas liepė pareiškėjui išsirengti nuogai. Pareigūnas pagrasino nevykdymo atveju pareikšti jam papeikimą. Pareiškėjas pakluso įsakymui ir ponios J akivaizdoje nusivilko apatinius rūbus. Ji rūkė ir kartu su kitais pareigūnais stebėjo patikrinimą. Neapsimovę pirštinių pareigūnai vyrai apieškojo pareiškėjo kūną, po to, nenusiplovę rankų, ir giminaičių jam atneštą maistą. Patikrinimo metu nebuvo rasta draudžiamų daiktų. Pareiškėjas teigė, kad patikrinimo tikslas buvo išjuokti jį moters akivaizdoje.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios? Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

9. Už nusikaltimo žmoniškumui organizavimą devyniasdešimtmetis pareiškėjas A buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme ir ją atliko pataisos namuose kartu su kitais kaliniais. Pareiškėjas teigė, kad tokio amžiaus asmens laikymas kalėjime žeidžia žmogaus orumą, o bendros kalinimo sąlygos neatitinka ypatingai seno žmogaus poreikių.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

10. Pareiškėjas, sergantis bronchine astma, kalėjime viena kamera dalinosi su 9 rūkančiais kaliniais. Jis priklausė mažumai (5 proc.) kalinių, kurie nerūkė. Nors kalėjimo taisyklės leido rūkyti tik kieme ir tualetuose, daugelis kalinamųjų taisyklių nepaisė ir rūkė kamerose. Nors

pareiškėjas ne kartą kreipėsi į kalėjimo administraciją, jokių priemonių imtasi nebuvo. Pablogėjęs sveikatai, pareiškėjas buvo paguldytas į ligoninę.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

11. Pareiškėja kartu su savo vyru B neteisėtai atvyko į valstybę X ir, praėjus 3 dienoms nuo atvykimo, kreipėsi dėl pabėgėlio statuso valstybėje X suteikimo. Jie tvirtino, kad valstybėje Y, iš kurios jie atvyko, jie bus persekiojami dėl to, kad pareiškėjos vyras yra aktyvus komunistinės partijos, opozicinės partijos valstybėje Y, narys. Valstybės institucijoms atsisakius suteikti pabėgėlio statusą, pareiškėja pateikė apeliacinį skundą teigdama, kad kol prašymas dėl pabėgėlio statuso buvo nagrinėjamas, ji su vyru išsiskyrė, todėl grįžus į valstybę Y jai grėstų socialinė atskirtis ar net mirtis. Be to, oficialiai dar neišsiskyrusi, moteris pradėjo susitikinėti su kitu vyru, kas valstybėje Y buvo baudžiama ilgalaikė laisvės atėmimo ar net mirties bausmė. Pareiškėjos skundas dėl pabėgėlio statuso suteikimo buvo atmestas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Į kokią (-ias) instituciją (-as) ir dėl kokių teisių pažeidimo asmuo galėtų kreiptis šiuo atveju?

12. Ar nepažeistų teisės nebūti kankinamam Baudžiamojo proceso kodekso pataisa, nustatanti, kad įtariamą pagrobėją ar teroristą galima kankinti tik išimtiniais atvejais, kai nepanaudojus kankinimų kultų

grėsmė pagrobto įkaito gyvybei ar žmonių gyvybei dėl parengto teroristinio akto?

Papildomi klausimai:

Ar būtų pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos?

Į kokią instituciją ir dėl kokių teisių pažeidimų asmuo galėtų kreiptis?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Aksoy v. Turkey*, No. 21987/93, ECHR, 18 December 1996.
2. *Aydin v. Turkey* [GC], No. 23178/94, ECHR, 25 September 1997.
3. *G.R.B. v. Sweden*, Communication No. 83/1997, CAT/C/20/D/083/1997 (1998).
4. *H. L. R. v. France* [GC], No. 24573/94, ECHR, 29 April 1997.
5. *Ireland v. the United Kingdom*, No. 5310/71, ECHR, 18 January 1978.
6. *Nevmerzhitsky v. Ukraine*, No. 54825/00, ECHR, 5 April 2005.
7. *Peers v. Greece*, No. 28524/95, ECHR, 19 April 2001.
8. *Salman v. Turkey* [GC], No. 21986/93, ECHR, 27 June 2000.
9. *V. X. N. and H. N. v. Sweden*, Communications Nos. 130/1999 and 131/1999, CAT/C/24/D/130/1999; CAT/C/24/D/131/1999 (2000).
10. *Velasquez Rodriguez Case*, Judgment of 29 July 1988, Inter-Am.Ct.H.R. (Ser. C) No. 4 (1988).

v.

EKONOMINĒS,
SOCIALINĒS IR
KULTŪRINĒS
TEISĒS

Ekonomines, socialines ir kultūrinės teises tiek universaliai, tiek regioniniu lygiu įtvirtina įvairūs tarptautiniai dokumentai. 1948 m. JT VŽTD, skirtingai nuo vėliau priimtų tarptautinių paktų, numato ne tik pilietines ir politines teises bei laisves, bet ir ekonomines, socialines ir kultūrinės teises: 17 straipsnis garantuoja teisę į nuosavybę, 22 straipsnis – teisę į socialinę apsaugą, 23 ir 24 straipsniai skirti su darbu susijusioms teisėms (teisė į teisingas ir tinkamas darbo sąlygas ir apsaugą nuo nedarbo, teisingą ir tinkamą atlyginimą, periodines mokamas atostogas ir pan.), 25 straipsnis įtvirtina teisę į sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas, 26 straipsnis numato teisę į mokslą, o 27 straipsnis yra skirtas kultūrinių teisių užtikrinimui.

1966 m. priimtas TESKTP yra vienas svarbiausių ir išsamiausių tarptautinių dokumentų, kuris reglamentuoja ekonomines, socialines ir kultūrinės teises. Pakte įtvirtintos svarbiausios šios srities teisės: su darbu susijusios teisės (6–8 str.); teisė į socialinę apsaugą (9 str.) ir apsaugą bei pagalbą šeimai (10 str.); teisė į pakankamą savo ir savo šeimos gyvenimo lygį (11 str.); teisė į sveikatos apsaugą (12 str.); teisė į mokslą (13–14 str.) bei kultūrinės teisės (15 str.). Atkreiptinas dėmesys, kad, skirtingai nuo daugelio kitų JT sistemoje priimtų žmogaus teisių sutarčių, TESKTP nenumato nei tarpvalstybinių, nei individualių pranešimų nagrinėjimo procedūrų. Tačiau po ilgų svarstymų ir diskusijų 2008 m. gruodžio 10 d. JT GA priėmė Pakto fakultatyvinį protokolą, kuris išplėtė Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto kompetenciją ir suteikė galimybę nagrinėti individualius ir tarpvalstybinius pranešimus bei atlikti tyrimus. Protokolas įsigaliojo tik 2013 m. gegužės 5 d., kai jį ratifikavo 10 valstybių.

Nuostatų dėl ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių galime rasti ir specialiose tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse. 1965 m. Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 5 straipsnis numato valstybių pareigą uždrausti ir panaikinti visų formų rasinę diskriminaciją ir garantuoti kiekvieno žmogaus lygiateisiškumą prieš įstatymą neatsižvelgiant į rasę, odos spalvą, tautybę ar etninę kilmę, ypač realizuojant teises ekonominėje, socialinėje ir kultūros srityje, t. y.: i) teisę į darbą, laisvą darbo pasirinkimą, teisingas ir palankias darbo sąlygas, apsaugą nuo nedarbo, vienodą atlyginimą už vienodą darbą, teisingą ir pa-

tenkinamą apmokėjimą; ii) teisę kurti profesines sąjungas ir stoti į jas; iii) teisę į gyvenamąjį plotą; iv) teisę į sveikatos apsaugą, medicinos pagalbą, socialinį aprūpinimą ir visuomenines paslaugas; v) teisę į mokslą ir profesinį parengimą; vi) teisę vienodai dalyvauti kultūrinėje veikloje.

1979 m. JT konvencijoje dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims nemažas dėmesys skiriamas moterų diskriminacijos panaikinimui bei lygių teisių su vyrais užtikrinimui, įgyvendinant ekonomines, socialines ir kultūrinės teises. Valstybės įpareigojamos imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija ir jos turėtų lygias su vyrais teises mokslo (10 str.), užimtumo (11 str.), sveikatos apsaugos (12 str.) bei kitose ekonominio ir socialinio gyvenimo srityse (13 str.).

1989 m. priimta JT vaiko teisių konvencija siekia užtikrinti, kad valstybės tinkamai įgyvendintų kiekvienam vaikui priklausančias ekonomines, socialines ir kultūrinės teises bei numato valstybių pareigą imtis tinkamų priemonių šių teisių įgyvendinimui. 24–25 straipsniai yra skirti sveikatos apsaugos užtikrinimui, 26 straipsnis pripažįsta kiekvieno vaiko teisę naudotis socialiniu aprūpinimu, 27 straipsnis – teisę į tinkamas gyvenimo sąlygas, 28 ir 29 straipsniai įtvirtina teisę į mokslą, 31 straipsnis skirtas kultūrinių teisių užtikrinimui, 30 straipsnis siekia apsaugoti etninių, religinių ar kalbinių mažumų arba vietinių gyventojų vaikų kultūrinės teises, 32 straipsnis pripažįsta vaiko teisę būti apsaugotam nuo ekonominio išnaudojimo.

Pagrindines ekonomines, socialines bei kultūrinės teises taip pat garantuoja 1990 m. priimta Tarptautinė konvencija dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimoms narių teisių apsaugos (įsigaliojo 2003 m.) bei 2006 m. priimta JT neįgalųjų teisių konvencija.

Atkreiptinas dėmesys, kad regioniniu lygiu 1950 m. priimta EŽTK pagrindinį dėmesį skiria pilietinėms ir politinėms teisėms ir tik Konvencijos Pirmasis protokolais įtvirtina teisę į nuosavybę bei teisę į mokslą. Šiai spragai užpildyti 1961 m. buvo priimta Europos socialinė chartija, kuri įsigaliojo 1965 m. Chartija buvo papildyta trimis protokolais. 1988 m. priimtas, o 1992 m. įsigaliojęs Papildomas protokolais išplėtė Chartijos reguliuojamų teisių ratą, 1991 m. priimtas Pataisų protokolais pakeitė Chartijos kontrolės sistemą, tačiau iki šiol jis neįsigaliojo, 1995 m. priim-

tas ir 1998 m. įsigaliojo Papildomas protokolas, kuris įtvirtino kolektyvinių skundų sistemą.

1996 m. buvo priimta Pataisyta Europos socialinė chartija (įsigaliojo 1999 m.). Šiame dokumente sujungtos 1961 m. Europos socialinės chartijos garantuotos teisės su tam tikrais papildymais, 1988 m. Papildomo protokolo numatytos teisės bei kai kurios naujos teisės. Įdomu yra tai, kad šiuo metu galioja abu dokumentai ir valstybės turi teisę pasirinkti, kurį iš jų ratifikuoti ir, atsižvelgdamos į nacionalinius teisės aktus bei jų taikymo praktiką, nuspręsti, kokias nuostatas norėtų priimti. Pataisyta Europos socialinė chartija užtikrina visas pagrindines socialines ir ekonomines teises, susijusias su darbu, sveikatos apsauga, aprūpinimu būstu, švietimu, socialine apsauga ir nediskriminavimu. Atsižvelgiant į skirtingas Europos valstybių socialines ir ekonomines sistemas, Chartija nereikalauja ratifikuojant priimti įsipareigojimų pagal visus straipsnius. Lanksti sistema leidžia valstybėms pasirinkti, tačiau įpareigoja priimti būtinuosius įsipareigojimus, kurie laikomi pagrindiniais, o vėliau jos gali papildomai priimti ir kitus įsipareigojimus. Chartijos įgyvendinimą prižiūri Europos socialinių teisių komitetas, kuris nagrinėja kolektyvinius skundus bei svarsto valstybių ataskaitas.

ES pagrindinių teisių chartija taip pat įtvirtina ekonomines, socialines ir kultūrinės teises. Šioms teisėms yra skirta IV dalis „Solidarumas“. Joje yra numatytos su darbu, socialine apsauga, sveikatos apsauga susijusios teisės. Šios srities teisių yra ir kitose Chartijos dalyse, pavyzdžiui, teisė į mokslą bei nuosavybę numatyta II dalyje „Laisvės“.

Kontroliniai klausimai

1. Kokie yra valstybių įsipareigojimai įgyvendinant ekonomines, socialines ir kultūrinės teises? Kuo jie skiriasi nuo valstybių įsipareigojimų įgyvendinant pilietines ir politines teises?
2. Kokie yra aukščiau nurodytų tarptautinių dokumentų įgyvendinimo užtikrinimo mechanizmai?
3. Į kokias tarptautines ar regionines institucijas asmuo galėtų kreiptis su individualia peticija, norėdamas apginti pažeistas ekonomines, socialines ir kultūrinės teises?

4. Kuo ypatinga yra kolektyvinių skundų procedūra Europos socialinių teisių komitete? Kokie yra esminiai šios procedūros skirtumai nuo individualių peticijų nagrinėjimo procedūros EŽTT?
5. Kuo 1996 m. pataisyta Europos socialinė chartija skiriasi nuo 1961 m. Europos socialinės chartijos?
6. Kokia yra teisės į darbą apimtis?
7. Ar valstybė kiekvienam asmeniui turi garantuoti visų pakopų nemokamą mokslą?
8. Koks yra teisės į nuosavybės apsaugą turinys?

Užduotys

1. Valstybėje X buvo priimtas dekretas, kuriame numatyta per 3 mėnesius panaikinti nelegalias gyvenvietes ir lūšnynus, siekiant užkirsti kelią tuose rajonuose didėjančiam nusikalstamumui bei užtikrinti viešąją tvarką. Valstybės X atstovai teigė, kad nelegalios gyvenvietės – tai „kontrabandos, neįtikėtina žemo gyvenimo lygio, vaikų išnaudojimo, prostitucijos bei nusikaltimų šaltinis“. Tokiose dažniausiai geležinkelio stočių rajonuose nelegaliai įsikūrusiose gyvenvietėse daugiausia gyveno romų tautybės asmenys, atvykę iš skirtingų Europos Sąjungos valstybių. Pradėjus įgyvendinti dekretą, prasidėjo nelegalių gyvenviečių griovimas ir priverstinis ten gyvenusių asmenų išskeldinimas. Asmenims nebuvo pasiūlytas joks alternatyvus būstas, tik skirta vienkartinė kompensacija. Dalis asmenų buvo išsiųsti į savo kilmės valstybes, nors valstybės X atstovai ir teigė, kad asmenys išvyko savo noru. Taip pat asmenys skundėsi dėl žiauraus policijos pareigūnų elgesio, kadangi dažniausiai griovimai buvo pradami anksti ryte, nesuteikiant galimybės ten gyvenusiems asmenims susirinkti savo turto.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

2. Valstybės X pilietė M gimė romų šeimoje ir kartu su tėvais gyveno klajoklišką gyvenimą. Valstybinėms institucijoms pasiūlius nuolatinę gyvenamą vietą, šeima persikėlė ten gyventi. Visgi jau po kelių metų šeima ėmė ieškoti kito būsto, kadangi vietovėje, kurioje jiems būstą išnuomojo valstybė, nesijautė saugūs. Jie gan dažnai susidurdavo su įvairiais rasistiniais išpuoliais, sulaukdavo grasinimų susidoroti. Po kurio laiko pilietei M buvo diagnozuotas vėžinis susirgimas ir, nepaisant atliktų operacijų, pilietei M buvo likę gyventi daugiausia keletą metų. Moteris paskutinius savo gyvenimo metus norėjo praleisti saugioje vietoje ir mirti savo vagonėlyje pagal čigoniškas tradicijas. Šeima kreipėsi į vietinę valdžią, prašydama skirti saugią ir tinkamą vietą gyventi vagonėlyje. Tačiau vietos Taryba tokios vietos neskyrė, motyvuodama, kad vagonėlis nėra tinkama vieta nuolatiniam gyvenimui. Tuo tarpu pareiškėja pilietė M teigia, kad toks Tarybos sprendimas pažeidžia jos teisę gyventi ir mirti pagal čigoniškas tradicijas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

3. Valstybės X pilietis M buvo sulaikytas valstybės Y oro uoste su dideliu kiekiu narkotinių medžiagų ir buvo nuteistas kalėti 6 metus. Po 5 metų įkalinimo asmuo buvo paleistas už gerą elgesį bei įkurdintas migracijos centre, kol bus išsiųstas į savo kilmės valstybę X. Dar būnant įkalinimo įstaigoje, M buvo diagnozuotas AIDS, todėl jo advokatas pateikė prašymą neišsiųsti asmens į jo kilmės valstybę X, kadangi pastaroji yra ekonomiškai besivystanti valstybė, neturinti gerai išplėtos sveikatos apsaugos sistemos, todėl asmeniui M nebus garantuotas tinkamas gydymas bei reikiama priežiūra. Tačiau teismas netenkino tokio prašymo ir asmuo buvo išsiųstas į kilmės valstybę.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

4. Valstybės X pilietis M dėl fizinės negalios galėjo judėti tik sėdėdamas invalido vežimėlyje. Su fiziškai neįgaliu draugu jis išvyko atostogauti prie jūros. Nors pagal valstybės X įstatymus visi privatūs paplūdimiai privalo turėti rampas ir kitus įrenginius, skirtus neįgaliesiems, paplūdimys nebuvo pritaikytas neįgaliesiems vežimėliuose. Grįžęs iš atostogų pilietis M nusiuntė raštą regiono, kuriame atostogavo, gubernatoriui, ragindamas imtis priemonių, kad paplūdimiai būtų tinkamai sutvarkyti. Praėjus metams pilietis M vėl nuvyko atostogų į tą patį kurortą, tačiau situacija nebuvo pasikeitusi. Jis vėl kreipėsi į regiono valdžią, tačiau jam buvo pasakyta, kad paplūdimys yra privatus ir pareiga įrengti rampas ir kitus įrenginius neįgaliesiems tenka šeiminkams. Tačiau pilietis M nusprendė paduoti individualią peticiją ir apginti savo pažeistas teises.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

Ar situaciją galima būtų vertinti kitaip, jei rampos neįgaliesiems nebūtų įrengtos prie pastatų, į kuriuos neįgalieji vežimėliuose atvyksta tvarkyti kasdienių reikalų (pvz., bankai, ligoninės, paštas, universitetas ir pan.)?

5. Pagal veikiančius teisės aktus valstybėje X šalia vidurinių mokyklų buvo įsteigtos specializuotos mokyklos vaikams, turintiems protinių sutrikimų. Į tokias specializuotas mokyklas vaikai buvo perkeliami, atsižvelgiant į mokytojų rekomendacijas, kurios buvo teikiamos pagal

psichologinio testo rezultatus. Pagal specializuotų mokyklų pateiktą statistiką daugiau nei 50 proc. tokių specializuotų mokyklų mokinių sudarė romų tautybės vaikai, nors romų vaikai sudaro vos daugiau nei 2 proc. visų mokyklinio amžiaus vaikų. Keleto romų vaikų tėvai teigia nedavę sutikimo perkelti jų vaikus į specializuotas mokyklas ir norėję, kad jų vaikai su kitais X valstybės vaikais lankytų paprastas vidurines mokyklas, tačiau vaikai vis tiek buvo perkelti, motyvuojant jų psichologinio testo rezultatais. Valstybės atstovai kategoriškai neigia romų vaikus perkeltiantys į specializuotas mokyklas dėl tų etninės kilmės. Pasak jų, tokių veiksmų imtasi remiantis psichologinio testo rezultatais.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

Ar situaciją galima būtų vertinti kitaip, jei romų vaikai mokytysi paprastose vidurinėse mokyklose, bet atskirose klasėse nuo kitų valstybės X mokinių?

6. Valstybėje X įsikūrusi nevyriausybinė organizacija NGO, kuri gina žmogaus teises, nusprendė pateikti skundą dėl valstybės X vykdomos lytinio švietimo mokyklose politikos. NGO teigimu, informacija, susijusi su lytiniu švietimu, mokyklose vaikams ir jaunimui yra pateikiama netinkamai; pernelyg abstrakčiai, dažniausiai bendrųjų dalykų, tokių kaip biologija ar gamtos mokslai, kurso metu. Tokią informaciją teikia ne specialistai, o bendrųjų dalykų mokytojai. Jei mokyklose yra atskiros lytinio švietimo programos, tai jos nėra privalomos, o tik pasirenkamos, todėl informacija nepasiekia kiekvieno mokinio. Be to, dažnai tokie pasirenkami kursai yra tikybės kurso dalis, todėl visa informacija pateikiama religiniu pagrindu ir neanalizuojamos tokios svarbios problemos kaip abortai, homoseksualumas ir pan. Dėl visų minėtų priežasčių NGO teigia, kad valstybėje X galio-

janti lytinio švietimo politika neatitinka tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų standartų.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

7. Grupė valstybės X pensininkų pateikė peticiją, kurioje skundžiasi, kad jų gaunamos pensijos bei kitos socialinės išmokos yra nepakankamo dydžio, kad garantuotų jų sveikatai ir gerovei tinkamą pragyvenimo lygį. Pensininkų teigimu, jie negali įsigyti būtinų vaistų, sveiko maisto bei kitų visaverčiam gyvenimui reikalingų prekių. Be to, jie neišgali susimokėti komunalinių mokesčių, todėl didėja rizika, kad jiems gali būti išjungta elektra, telefono ryšys.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju? Ar pensininkų grupė galėtų tokią peticiją pateikti EŽTT ir koku pagrindu?

Ar situaciją galima būtų vertinti kitaip, jei peticiją teiktų pensininkai, kuriems jau atjungta elektra bei telefono ryšys?

8. Valstybės X pilietis M savo sukauptas santaupas, kaip ir daugelis kitų asmenų, laikė Taupomojo banko sąskaitoje. Tačiau, valstybėje X įvykus radikaliems politiniams pasikeitimams, šalyje buvo įvykdyta ekonominė reforma, kurios pagrindu Taupomojo banko sąskaitose esančios asmenų santaupos ženkliai nuvertėjo. Valstybėje X buvo priimtas įstatymas, numatantis santaupų grąžinimo tvarką. Tačiau santaupos buvo grąžinamos ne pinigais, o specialiais kuponais, kuriuos asmenys

galėjo išleisti specialiose parduotuvėse, pirkdami maisto produktus ir buitines prekes. Tačiau, piliečio M manymu, tokia sistema nėra tinkama ir pažeidžia jo teises į nuosavybę.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

9. Valstybėje X užsieniečiams yra išduodamas leidimas dirbti 2 metams. Pagal šioje valstybėje susiklosčiusią praktiką, pasibaigus leidimo galiojimui, jis nėra pratęsimas. Norėdami gauti naują leidimą, užsieniečiai privalo nutraukti darbo sutartį ir bent vienai dienai išvykti iš šalies. Užsieniečiams valstybėje X išbuvus 5 metus be pertraukos, jie gali pretenduoti į leidimą nuolat gyventi ir su tuo susijusias didesnes socialines garantijas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

10. Valstybėje X policijos, greitosios pagalbos, gaisrinės įstaigos ir prekybos centrai dirba 7 dienas per savaitę 24 val. per parą. Atitinkamai darbuotojai minėtose institucijose dirba pamainomis, o jų poilsio laikas retai sutampa su savaitgaliais, kai kiti žmonės ilsisi.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas (t. y. kas turėtų subjektinę teisę) ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Botta v. Italy*, No. 21439/93, ECHR, 24 February 1998.
2. *Burton v. United Kingdom*, No. 31600/96, ECHR, 10 September 1996.
3. *Connors v. United Kingdom*, No. 66746/01, ECHR, 27 May 2004.
4. *D v. United Kingdom*, No. 30240/96, ECHR, 02 May 1997.
5. *D.H. v. Czech Republic* [GC], No. 57325/00, ECHR, 13 November 2007.
6. *Larioshina v. Russia* (dec.), No. 56869/00, ECHR, 23 April 2002.
7. *Lautsi v. Italy* [GC], No. 30814/06, ECHR, 18 March 2011.
8. *Oršuš and Others v. Croatia* [GC], No. 15766/03, ECHR, 16 March 2010.
9. *Osman v. United Kingdom* [GC], No. 23452/94, ECHR, 28 October 1998.
10. *Pentiacova and 48 others v. Moldova*, No. 14462/03, ECHR, 4 January 2005.
11. *Valašinas v. Lithuania*, No. 44558/98, ECHR, 24 July 2001.
12. Complaint No. 14/2003, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. France*, ECSR.
13. Complaint No. 30/2005, *Marangopoulos Foundation for Human Rights (MFHR) v. Greece*, ECSR.
14. Complaint No. 33/2006, *International Movement ATD Fourth World v. France*, ECSR.
15. Complaint No. 47/2008, *Defence for Children International v. The Netherlands*, ECSR.
16. Complaint No. 58/2009, *Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) v. Italy*, ECSR.

VI.

DISKRIMINAVIMO
DRAUDIMAS

Diskriminavimo draudimas yra įtrauktas beveik į kiekvieną tarptautinį žmogaus teisių apsaugos dokumentą. Universaliu lygmeniu svarbios diskriminavimo draudimo nuostatos yra įtvirtintos: 1948 m. JT VŽTD 1, 2 ir 7 straipsniuose; 1966 m. JT TPPTP 1, 2, 3, 20, 24, 26 ir 27 straipsniuose; 1966 m. JT TESKTP 1, 2, 3 ir 7 straipsniuose; 1989 m. JT vaiko teisių konvencijos 2, 5 ir 30 straipsniuose. Diskriminavimo draudimui taip pat skirti specialūs dokumentai: 1965 m. JT tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo; 1979 m. JT konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims; 1990 m. JT tarptautinė konvencija dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimos narių teisių apsaugos; 2006 m. JT neįgalųjų teisių konvencija. Taip pat paminėtini JT specializuotų agentūrų priimti dokumentai: 1951 m. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 100 dėl lygaus uždarbio; 1958 m. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 111 prieš diskriminaciją darbo ir užimtumo srityje; 1960 m. JT Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (angl. *UNESCO*) konvencija prieš diskriminaciją švietimo srityje.

Europos regioniniu lygmeniu svarbios diskriminavimo draudimo nuostatos yra įtvirtintos: 1950 m. EŽTK 14 straipsnyje ir Dvyliktajame protokole; 1996 m. ET pataisytos Europos socialinės chartijos 4 ir E straipsniuose. Diskriminavimo draudimui taip pat skirtas specialus dokumentas – 1995 m. ET tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija.

ES pirminėje teisėje įtvirtintos svarbios diskriminavimo draudimo nuostatos: SESV 18, 19, 45 ir 157 straipsniuose; ES sutarties 6 straipsnyje; ES pagrindinių teisių chartijos 20–26 straipsniuose. Diskriminavimo draudimui taip pat skirtos specialios ES direktyvos: Direktyva 2000/43/EB dėl vienodo elgesio su asmenimis, neatsižvelgiant į jų rasę ar etninę kilmę; Direktyva 2000/78/EB dėl vienodo elgesio darbo ir užimtumo srityje (su 2006 m. pakeitimais: Direktyva 2006/54/EB), Direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo.

Kontroliniai klausimai

1. Kokie yra aukščiau nurodytų tarptautinių dokumentų įgyvendinimo užtikrinimo mechanizmai?
2. Kurios diskriminavimo draudimo nuostatos yra savarankiškos ir kurios taikomos tik tam tikrų teisių atžvilgiu?
3. Kas yra netiesioginė diskriminacija?
4. Kokios būna diskriminacijos priežastys?
5. Ar valstybei kyla atsakomybė už nevalstybinių subjektų vykdomą diskriminaciją?
6. Kas yra skatinamosios priemonės?
7. Kuo ypatingas įrodinėjimas diskriminacijos bylose?

Užduočių dėl diskriminavimo draudimo nagrinėjimo gairės

Siekiant nustatyti, ar buvo diskriminacija, siūloma taikyti trijų elementų testą:

1. Ar asmenys yra palyginamoje padėtyje?
2. Ar su jais buvo elgiamasi skirtingai?
3. Ar yra pagrįstas skirtingą elgesį pateisinantis tikslas ir yra pasirinktos proporcingos priemonės tikslui pasiekti?

Jei į pirmus du klausimus atsakoma teigiamai, o į trečią atsakoma neigiamai, tai darytina išvada, kad diskriminacija buvo.

Užduotys

1. Valstybėje X pagal Darbo kodeksą, darbuotojų skaičiaus mažinimo atveju pirmenybė pasilikti darbe suteikiama mohikanų tautinės mažumos atstovams, kurie sudaro 10 proc. valstybės gyventojų. Valstybė tokią normą aiškina tuo, kad mohikanų ir ne mohikanų išsilavinimo lygis statistikai yra vienodas, tačiau tarp mohikanų bedarbystė yra 50 proc., o tarp ne mohikanų – tik 5 proc. Dėl restruktūrizavimo per pusę mažinamas siuvėjų skaičius gamyклоje. Tarp siuvėjų yra 40 proc. mohikanų, kurie atitinkamai nėra atleidžiami. Siuvėjos darbo netenka ponia A, nors ji buvo laikoma viena iš geriausių gamyκlos siuvėjų.

Ji sužino, kad toje pačioje gamykloje yra laisvas vairuotojo etatas. Ponia A prašo priimti ją dirbti vairuotoja. Tačiau darbo ji negauna, kadangi pagal galiojantį Vyriausybės nutarimą į vairuotojo pareigas moterį galima priimti, tik jei per 3 mėnesius į tas pareigas neatsiras pretenduojančių vyrų (nes yra mokslinių tyrimų, kad vyrai yra geresni vairuotojai).

Tuomet ponia A kreipiasi dėl nedarbingumo pašalpos. Ji yra nesusituokusi, bet faktiškai gyvena su draugu ir turi 5 metų vaiką. Jai skiriama nedarbingumo pašalpa pagal įstatymus yra 30 proc. mažesnė už nedarbingumo pašalpą susituokusiems asmenims (nes valstybė X siekia didinti santuokų ir mažinti skyrybų skaičių).

Klausimas:

Kokios tarptautinės diskriminavimo draudimo nuostatos galėtų būti pažeistos šioje situacijoje?

2. Tautinei mažumai priklausanti valstybės X pilietė ponia B norėjo užsiregistruoti kandidate į Seimo rinkimus. Vienas iš registracijos reikalavimų buvo pateikti Valstybinės kalbos centro pažymėjimą, kad kandidatė moka valstybinę kalbą aukščiausiam trečiame lygyje. Ponia B tokį pažymėjimą pateikė, bet Centrinio rinkimų komiteto iniciatyva Valstybinis kalbos centras surengė jos peregaminimą ir nustatė, kad kandidatės valstybinės kalbos žinios nesiekia trečio lygio. Tuo pagrindu ji buvo išbraukta iš kandidatų sąrašo.

Klausimas:

Kokių tarptautinių dokumentų pažeidimų galima nustatyti šioje situacijoje? Kaip Ponia B galėtų ginti savo teises?

3. Valstybės X įmonė gėlių pristatymui samdo du darbuotojus – juodaodį poną C ir baltaodį poną D. Abu darbuotojai per mėnesį įvykdo po vienodą gėlių pristatymo užsakymų skaičių ir abu gauna po vienodą atlyginimą. Tuo tarpu įmonė už baltaodžio darbuotojo gėlių pristatymo

paslaugą prašo 10 litų, o už juodaodžio – 50 litų, nes tokių pristatymų paklausa yra žymiai didesnė.

Taip pat įmonė svarsto gėlių pristatymui priimti į darbą dar ponią E, gražią jauną moterį, kuri taip pat gautų vienodą atlyginimą, bet už jos pristatytų gėlių paslaugą įmonė iš klientų prašytų 100 litų.

Klausimas:

Kokios tarptautinės diskriminavimo draudimo nuostatos ir kieno atžvilgiu galėtų būti pažeistos šioje situacijoje?

4. Valstybėje X yra nustatytas reikalavimas, kad visų šalies įmonių direktorių tarybose turi būti ne mažiau kaip 40 proc. moterų, nes atlikti tyrimai rodo, kad kiekvienoje įmonių veiklos srityje direktorių kvalifikaciją atitinkančių moterų yra bent po 40 proc., o faktiškai direktorių tarybose nei vienoje srityje moterų skaičius neviršija 10 proc.

Klausimas:

Ar tai nėra diskriminacija valstybėje X gyvenančio direktoriaus kvalifikaciją kalnakasybos srityje atitinkančio pono F atžvilgiu?

5. Pareiškėja ponia G dėl ligos negalėjo toliau dirbti. Pagal valstybės X socialinės apsaugos įstatymus tokiu atveju susituokusi moteris gali gauti bedarbystės pašalpą, jei įrodo, kad ji yra „pagrindinė šeimos maitintoja“. Tuo tarpu iš vyrų tokių įrodymų nereikalaujama. Pareiškėja nurodo, kad tai yra TPPTP 26 straipsnio pažeidimas. Valstybė X nesutinka ir teigia, kad socialinės pašalpos neskyrimas negali būti TPPTP pažeidimu, nes tokie santykiai yra išimtinai TESKTP reguliavimo srityje, be to, minėtas reikalavimas yra pagrįstas visuomenine struktūra.

Klausimas:

Ar šioje situacijoje būtų TPPTP 26 straipsnio pažeidimas?

6. Ponia H yra fiziškai stipri ir nori įsidarbinti krovėja gamykloje. Tačiau darbo ji negauna, kadangi pagal galiojantį valstybės X vyriausybės nutarimą toks darbas kenkia moterų sveikatai ir todėl moterims yra draudžiamas.

Klausimas:

Ar toks draudimas būtų vertinamas kaip diskriminacija?

7. Valstybėje X 3 mėnesių atostogas prieš vaiko gimdymą ir 1 metų atostogas po vaiko gimimo gali paimti tik motina.

Klausimas:

Ar tai nėra tėvo – pono I diskriminacija?

8. Ponas J turi ekonomisto išsilavinimą ir 5 metus dirbo valstybės X Žemės ūkio ministerijos Personalo skyriaus vadovu, nusiskundimų dėl jo darbo nebuvo. Tuomet žemės ūkio ministras išleido naujus personalo skyriaus vadovo kvalifikacijos reikalavimus, kuriuose buvo privalomas teisininko išsilavinimas, ir ponas J buvo atleistas iš darbo.

Klausimas:

Ar tai yra diskriminacija pono J atžvilgiu?

9. Valstybėje X prezidentūra pobūviams užsako maistą tik iš tų virėjų, kurie yra dalyvavę specialiuose prezidentūros rengiamuose apmokymuose.

Klausimas:

Ar tai yra diskriminacija pono K atžvilgiu, kuris atitinka aukščiausius virėjo kvalifikacijos reikalavimus, bet nėra dalyvavęs prezidentūros rengiamuose apmokymuose?

10. Valstybėje X valstybės kreditus studijoms aukštosiose mokyklose finansuoti gali gauti tik valstybės X piliečiai.

Klausimai:

Ar tai yra diskriminacija valstybės Y piliečio pono L atžvilgiu, kuris turi leidimą nuolat gyventi valstybėje X? Ar atsakymas būtų kitoks, jei ponas L yra valstybės Y pilietis, gavęs pabėgėlio statusą valstybėje X?

11. Valstybėje X išleistas įstatymas, kad visi gyventojai viešose vietose turi nešioti galvos apdangalą, kad neįžeistų tos valstybės religijos.

Klausimas:

Ar tai būtų diskriminacija ponios N atžvilgiu, kuri priklauso kitai religijai, kuri draudžia nešioti galvos apdangalus?

12. Valstybės X įstatymas nustato, kad į parlamentą įleidžiami žurnalistai tik iš valstybinių žiniasklaidos agentūrų.

Klausimas:

Ar tai būtų diskriminacija pono P atžvilgiu, kuris yra iš nevalstybinės žiniasklaidos agentūros?

13. Valstybėje X pagal Darbo kodeksą, nutraukiant darbo sutartį, moterys gauna 5 kartus didesnę išeitinę pašalpą nei vyrai.

Klausimas:

Kokių galiojančių tarptautinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų, numatančių individualias peticijas, ir kokios normos galėtų būti pažeistos taip pat nutraukusio darbo sutartį pono R atžvilgiu?

14. Valstybės X Administracinių teisės pažeidimų kodeksas numato, kad „valstybinės kalbos neavartojimas įmonių, įstaigų ir organizacijų raštvedyboje ir susirašinėjant šalies viduje užtraukia baudą įmonių, įstaigų, organizacijų vadovams ir kitiems pareigūnams nuo trijų šimtų iki keturių šimtų litų“. Šiuo pagrindu buvo paskirta 300 litų bauda tautinės mažumos organizacijos pirmininkui ponui M, kadangi šios organizacijos raštas, adresuotas Tautinių mažumų departamentui, buvo parašytas tautinės mažumos kalba.

Klausimas:

Ar paskirta administracinė nuobauda galėtų pažeisti kokias nors tarptautines diskriminavimo draudimo nuostatas?

BYLŲ SĄRAŠAS

1. *Andrejeva v. Latvia* [GC], No. 55707/00, ECHR, 18 February 2009.
2. *D. H. and Others v. The Czech Republic* [GC], No. 57325/00, ECHR, 13 November 2007.
3. *Sidabras and Dziautas v. Lithuania*, No. 55480/00, 59330/00, ECHR, 27 July 2004.
4. *Belgian Linguistics case*, No. 1474/62, ECHR, 23 July 1968.
5. Complaint No. 6/1999, *Syndicat national des professions du tourisme v. France*, ECSR.
6. *Brooks v. The Netherlands*, Communication No. 172/1984, CCPR/C/29/D/172/1984 (1987).
7. *Shirin Aumeeruddy-Cziffra and 19 other Mauritian women v. Mauritius*, Communication No. 35/1978, CCPR/C/12/D/35/1978 (1981).
8. C-170/84, *Bilka-Kaufhaus GmbH v. Karin Weber von Hartz*, [1986] ECR 1986, 01607.
9. C-407/98, *Abrahamsson and Anderson v. Fogelqvist*, [2000] ECR 2000, I-05539.

VII.

VAIKO TEISĒS

Vaiko teisių apsauga yra sudėtinė žmogaus teisių apsaugos sistemos dalis, kuria siekiama užtikrinti vaikų, t. y. asmenų, neturinčių 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jų pilnametystė nepripažinta anksčiau, teises bei teisėtus interesus. Visuotinai pripažįstama, kad vaikai dėl savo amžiaus yra pažeidžiama asmenų grupė, kuriai reikalinga specifinė apsauga, neapsiribojanti bendrųjų žmogaus teisių užtikrinimu: vaiko teisių apsaugos tikslas yra suteikti papildomas garantijas vaikams.

Dar 1948 m. VŽTD skelbė, kad „motinoms ir vaikams suteikiama ypatinga globa ir parama. Visi vaikai, santuokiniai ir gimę tėvams nesant santuokoje, naudojami vienoda socialine apsauga“ (25 str. 2 d.). Šis dokumentas taip pat deklaravo tėvų pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą (26 str. 3 d.). 1966 m. TPPTP 24 straipsnyje įtvirtino diskriminacijos draudimo principą vaikų atžvilgiu, numatydamas, kad „kiekvienas vaikas be jokios diskriminacijos dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties ar jo gimimo turi teisę į tokias apsaugos priemones, kurių reikia jam, kaip nepilnamečiui, ir kurias turi teikti šeima, visuomenė ir valstybė“ (1 d.). „Kiekvienas kūdikis turi būti įregistruotas tučtuojau po gimimo ir privalo turėti vardą“ (2 d.). „Kiekvienas vaikas turi teisę įgyti pilietybę“ (3 d.). 1966 m. TESKTP įtvirtino draudimą vaikus ir jaunuolius ekonomiškai bei socialiai išnaudoti (10 str. 3 d.). 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje reguliuoja tarptautinio įvaikinimo klausimus.

Vis dėlto pirmasis specialusis tarptautinis dokumentas, įtvirtinęs vaiko teises bei pateikęs šių teisių sąrašą, yra 1989 m. JT vaiko teisių konvencija. Ši Konvencija turi du papildomus protokolus – 2000 m. Fakultatyvinį protokolą dėl vaikų įtraukimo į karinius konfliktus (įsigaliojo 2002 m.) bei 2000 m. Protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir pornografijos (įsigaliojo 2002 m.). Pagal JT vaiko teisių konvencijos 43 straipsnį yra įsteigtas Vaiko teisių komitetas, kuris įgyvendina šios Konvencijos priežiūros mechanizmo funkcijas.

Europos regioniniu lygmeniu vaiko teisių apsaugos klausimu yra aktuali 1950 m. EŽTK. Nors šios Konvencijos tekstas, priešingai nei JT vaiko teisių konvencijos, neįtvirtina specialių nuostatų dėl vaiko teisių, EŽTT praktika pripažįsta, kad šios Konvencijos nuostatos suteikia garantijas

vaikams. Kiti tarptautiniai dokumentai, kurie yra aktualūs vaiko teisių užtikrinimui, yra: 1967 m. Europos konvencija dėl įvaikinimo (įsigaliojo 1968 m.) bei 2008 m. pataisyta Europos konvencija dėl įvaikinimo (įsigaliojo 2011 m.), 1996 m. Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo (įsigaliojo 2000 m.), 1975 m. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (įsigaliojo 1978 m.), 1980 m. Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo (įsigaliojo 1983 m.), 2003 m. Konvencija dėl teisės matytis su vaiku (įsigaliojo 2005 m.), 2007 m. Konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto ir išnaudojimo (įsigaliojo 2010 m.). 1961 m. Europos socialinė chartija ir 1996 m. pataisyta Europos socialinė chartija įtvirtino vaikų ir paauglių teisę į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą. ES pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnyje taip pat numatytos vaiko teisės.

Kontroliniai klausimai

1. Kaip yra apibrėžiama vaiko sąvoka tarptautinės teisės aktuose?
2. Kaip yra suprantamas terminas „geriausi vaiko interesai“?
3. Į kokias tarptautines institucijas galima kreiptis dėl vaiko teisių pažeidimų?
4. Kaip yra suprantamas šeimos terminas tarptautinėje ir Lietuvos nacionalinėje teisėje?
5. Koks yra tėvų teisės auklėti vaikus bei fizinių bausmių vaikams santykis?
6. Ar skiriasi santuokinių ir vaikų, gimusių tėvams, nesantiems santuokoje, teisinis statusas?
7. Kokia yra tėvų įsitikinimų reikšmė vaikų auklėjimo ir ugdymo procese?

Užduotys

1. Pareiškėjas yra asmuo, gimęs jo motinai esant santuokoje, tačiau ne iš šių santuokinių ryšių (nesantuokinis vaikas). Pareiškėjas turi vyresnį brolių – kitą savo motinos sūnų, kuris yra gimęs minėtoje santuokoje iš šių santuokinių ryšių. Mirus motinai, pareiškėjas paveldėjo mažes-

niąją motinos palikimo dalį nei pareiškėjo brolis, nes nacionalinis teisinis reguliavimas įtvirtina teisės normą, numatančią, kad vaikai, gimę asmenims santuokoje ne iš šių santuokinių ryšių, paveldi ½ dalį mirusiojo palikimo, kurią jie būtų paveldėję, jeigu būtų gimę iš santuokinių ryšių, sudarytų ir galiojusių tokio asmens (vaiko) gyvybės pradėjimo momentu.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

2. Pareiškėjai yra vaikų (mokinių) tėvai, išpažįstantys kitas religijas nei krikščionybė. Pareiškėjų teigimu, mokykloje vaikams nepagrįstai neleidžiama atsisakyti privalomai dėstomo dalyko „Krikščionybė, religija ir filosofija“. Pareiškėjai teigia, kad tokiu būdu jiems, kaip tėvams, nėra sudaromos sąlygos auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kokios pažiūros patenka į tėvų įsitikinimų sampratą turinį?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

3. A yra 9 metai, jis gyvena valstybėje M. A yra problemiškas vaikas, nelankantis mokyklos, konfliktuojantis su artimaisiais, mokytojais ir bendraamžiais. Patėvis, auklėdamas A, nuolat jį stipriai mušė rykšte, dėl ko A brolis pasiskundė mokytojai. A apžiūrėjo mokyklos gydytojas. Gydytojas nustatė esant tiek naujų, tiek senų mušimo žymių įvairiose A kūno vietose: apatinės nugaros dalyje, blauzdų, rankų, pilvo srityje. Kai kurios kraujosruvos buvo kelių dienų senumo, kitos kraujosruvos

bei randai – kelių savaičių ar net mėnesių. Ant A kūno esančios žymės rodė, jog berniukas nuolat patiria fizines bausmes. Atsižvelgdamas į tai, gydytojas padarė išvadą, jog A yra sistemingai stipriai mušamas galimai rykšte (tą rodo randų bei kraujosruvų formos).

A patėvis buvo apkaltintas nesunkiu sveikatos sutrikdymu. Pagal valstybės M Nusikaltimų vaikų sveikatai įstatymo 5 straipsnį už šią veiką yra numatyta laisvės atėmimo bausmė iki 3 metų. Tačiau to paties įstatymo 4 straipsnis numato tėvų ar kitų teisėtų globėjų teisę vaikų auklėjimo procese protingai ir pateisinamai, atsižvelgiant į individualias aplinkybes, naudoti fizines bausmes. Veiksmai, atitinkantys minėto įstatymo 4 straipsnyje apibrėžtus kriterijus, nėra laikomi nusikalstamais, todėl nėra baudžiami. Minėto įstatymo 4 straipsnis suteikia vertinimo laisvę nacionaliniams teismams, nagrinėjant tokio pobūdžio bylas individualių aplinkybių kontekste, analizuoti, ar tėvai bei kiti teisėti globėjai protingai ir pateisinamai naudoja fizines bausmes vaikų auklėjimo procese.

Visų instancijų nacionaliniai teismai nagrinėjamu atveju išteisino patėvį, nenustatę, jog buvo padaryta veika, turinti nusikaltimo požymių. Esminis nacionalinių teismų motyvas buvo tas, jog A yra sunkiai auklėjamas vaikas, nepaklūstantis nei namų, nei mokyklos disciplinai. Todėl patėvis pagrįstai ir pateisinamai naudojo fizines bausmes (mušimą rykšte), siekdamas auklėti A.

A ketina savo teises ginti tarptautinėse institucijose, argumentuodamas tuo, jog valstybė M savo nacionalinėje teisės sistemoje neužtikrina vaikams efektyvios bei adekvačios apsaugos nuo fizinio smurto šeimose. Taip sudaromos sąlygos vaikams šeimose patirti fizinį smurtą. A teigimu, valstybė jo neapsaugojo nuo patėvio naudoto smurto, kuris negali būti pateisinamas jokiais aplinkybėmis.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

4. Z anksčiau buvo moteris. Jai yra atlikta lyties keitimo operacija. Z ilgus metus gyvena su L, kuri yra moteris. K yra L duktė, gimusi po dirbtinio apvaisinimo. Dirbtinio apvaisinimo procese aktyviai dalyvavo Z (buvusi moteris, kuriai atlikta lyties keitimo operacija), t. y. padėjo L morališkai, psichologiškai bei finansiškai tiek rengiantis dirbtinio apvaisinimo procedūrai, tiek ją atliekant. Gimus K, Z kreipėsi į atsakingas valstybės nacionalines institucijas, prašydamas įregistruoti jį K tėvu. Nacionalinių institucijų atsakymas buvo neigiamas, motyvuojant tuo, kad pagal nacionalinį teisinį reguliavimą tik biologinis vyras gali būti registruojamas vaiko tėvu. Nežiūrint į tai, nacionalinės institucijos leido K suteikti Z pavardę, tačiau nesuteikė galimybės registruoti Z kaip K tėvą.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios? Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

5. Valstybės M piliečiai, sutuoktiniai, įsivaikino valstybės B globos namuose globojamus du vaikus. Nežiūrint į tai, kad valstybėje B buvo įgyvendinta nustatyta įvaikinimo procedūra, o minėti sutuoktinių porai buvo suteikta teisė įsivaikinti vaikus, valstybės B atsakingos institucijos niekada neperdavė šiai sutuoktinių porai įvaikintų vaikų. Atsakingos valstybės B nacionalinės institucijos savo sprendimą neperduoti vaikų teisėtiems tėviams motyvavo aplinkybe, jog vaikai aiškiai išreiškė nenorą vykti į valstybę M; taip pat vaikai yra prisirišę prie įprastos aplinkos, yra užmezgę artimus ryšius su globos namuose dirbančiais asmenimis bei kitais vaikais.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios? Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

6. 1983 m. K ir L sudarė santuoką. Tais pačiais metais jiems gimė dukra M. 1985 m. mirus motinai, tėvas K susitarė su mirusios žmonos tėvais, kad mergaitė laikinai pagyvens pas juos. Šis susitarimas buvo patogus tėvui K spręsti po sutuoktinės L mirties atsiradusias problemas, tarp jų – verslo pertvarkymo klausimus. 1985 m. pabaigoje M seneliai informavo K, jog jie neketina grąžinti M. Mergaitės tėvas ir jos seneliai pradėjo bylinėtis dėl vaiko globos. Nacionaliniai teismai įpareigojo senelius grąžinti M tėvui. Tačiau seneliai nevykdė nacionalinių teismų sprendimų, motyvuodami tuo, kad M palaiko labai glaudžius santykius su jais, todėl, ypač po motinos mirties, M būtų žalinga vėl keisti gyvenamąją vietą bei nutraukti artimus ryšius su seneliais. K kreipėsi į atsakingas nacionalines institucijas dėl minėtų nacionalinių teismų sprendimų įvykdymo ir M susigrąžinimo. Tačiau atsakingos nacionalinės institucijos, K teigimu, neatliko efektyvių veiksmų minėtų teismų sprendimų vykdymo užtikrinimui.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

7. Sutuoktiniai, patekę į sunkią materialinę padėtį, savo noru atidavė vaiką vietos valdžios globai. Pagerėjus sutuoktinių finansinei padėčiai, sutuoktinių pora kreipėsi į vietos valdžios institucijas, siekdama susigrąžinti vaiką. Tėvams siekiant susigrąžinti vaiką, paaiškėjo aplinkybė, jog, nesitariant su tėvais ir jiems nedalyvaujant sprendimo dėl įvaikinimo priėmimo procese, vaikas buvo įvaikintas.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

8. Pareiškėjų šeima – sutuoktiniai ir du mažamečiai vaikai – yra socialiai remtina šeima, kuri ilgą laiką nuomojo socialinį būstą. Atsakingos nacionalinės institucijos nustatė, kad pareiškėjų šeima pažeidė socialinio būsto nuomos sutartį, nes be nuomotojo ir patalpų savininko (savivaldybės) leidimo subnuomavo gyvenamąsias patalpas, kurios buvo skirtos pareiškėjų šeimai kaip socialinis būstas. Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes buvo priimtas sprendimas pareiškėjų šeimą iškeldinti iš socialinio būsto.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

9. Homoseksuali pora, kurios partnerystė yra teisėtai registruota valstybėje M, siekdama įsivaikinti vaiką, atsakingoms nacionalinėms institucijoms pateikė reikalingus prašymus bei dokumentus. Atliekant nacionaliniuose teisės aktuose nustatytas procedūras, pora susitiko su psichologu. Poros prašymas dėl įtraukimo į potencialių tėvių sąrašą buvo atmestas, motyvuojant tuo, jog pora neatitinka šeimos sampratos pagal valstybės M nacionalinius teisės aktus (pagal valstybės M nacionalinius teisės aktus šeima yra pripažįstamas teisės aktų nustatyta tvarka registruotas ar neregistruotas (t. y. faktinis) vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos santykius), be to, pareiškėjų pora stokoja tėvų įvaizdžio, kas gali sukelti tiesiogines pasekmes įvaikintam vaikui.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

10. Ilgą laiką brolis ir sesuo yra globojami tuose pačiuose vaikų globos namuose. Gyvendami vienuose vaikų globos namuose, vaikai turi galimybę artimai bendrauti bei palaikyti tarpusavio ryšius. Brolio ir sesers atžvilgiu buvo priimti sprendimai dėl jų įvaikinimo atskirose sutuoktinių šeimose. Vaikai atsisako išvykti gyventi į atskiras šeimas bei išreiškia savo nuomonę gyventi ir būti įvaikintais kartu vienoje šeimoje, tačiau nurodytos sutuoktinių poros atsisako kartu įvaikinti brolių ir seserį.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kiek yra svarbi vaikų nuomonė priimant sprendimą dėl jų įvaikinimo skirtingose šeimose?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

11. Valstybės X švietimo įstatymas nustato, kad nuo 5 klasės mokiniai vieną kartą per metus be išankstinio įspėjimo testuojami, ar nevar-toja narkotikų. Nemaža dalis mokinių tėvų nurodė, kad toks teisinis reguliavimas lemia kiekvieno nuo 5 klasės ir vyresnio mokinio priva-lomą metinį narkomanijos testavimą, nors toks mokinyms nekelia jo-kių pagrįstų abejonių dėl narkotikų vartojimo. Todėl, tėvų nuomone, toks teisinis reguliavimas pažeidžia vaikų orumą.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

12. Sutuoktinių pora, auginanti du mažamečius vaikus, su banku sudarė kredito sutartį būstui pirkti. Kredito sutartimi sutuoktinių pora įsipareigojo bankui mokėti 1 500 Lt dydžio mėnesines įmokas bei per 40 metų grąžinti kreditoriui (bankui) visą kredito sumą. Pareiškėjų (t. y. skolininkų) prievolių vykdymo užtikrinimui pagal kreditavimo sutartį būstas buvo įkeistas bankui (kreditoriui). Vyrui netekus darbo, sutuoktinių pora nebegali kredito sutarties nustatytais terminais mokėti kreditoriui (bankui) kreditavimo sutartimi nustatytų mėnesinių įmokų. Dėl nurodytos priežasties poros įsiskolinimas kreditoriui (bankui) yra tokio dydžio, kurį kreditorius laiko esminiu kreditavimo sutarties pažeidimu bei reikalauja šeimą, t. y. sutuoktinius su mažamečiais vaikais, išsikelti iš būsto.

Klausimai:

Ar buvo pažeistos tarptautinių dokumentų nuostatos? Jeigu taip, kokios?

Kas turėtų subjektinę teisę ir į kokią (-ias) instituciją (-as) dėl kokių teisių pažeidimo galėtų kreiptis šiuo atveju?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Serife Yigit v. Turkey* [GC], No. 3976/05, ECHR, 2 November 2010.
2. *Frette v. France*, No. 36515/97, ECHR, 26 February 2002.
3. *Mazurek v. France*, No. 34406/97, ECHR, 1 February 2000.
4. *W. v. the United Kingdom*, No. 9749/82, ECHR, 8 July 1987.
5. *Buckle v. New Zealand*, Communication No. 858/1999, CCPR/C/70/D/858/1999 (2000).
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 21/2008).

VIII.

PRIEGLOBSČIO TEISĖ

ES valstybėse narėse sprendžiant prieglobsčio (dar vadinama tarptautine apsauga) bylas, nagrinėjamos dvi pagrindinės prieglobsčio formos: pabėgėlio statusas ir papildoma apsauga. Universaliu lygmeniu svarbios pabėgėlio statuso reglamentavimo nuostatos yra įtvirtintos: 1948 m. JT VŽTD 14 straipsnyje; 1951 m. JT konvencijoje dėl pabėgėlių statuso (įsigaliojo 1954 m.), ir 1967 m. JT protokole dėl pabėgėlių statuso (įsigaliojo 1967 m.). Svarbus šaltinis yra ir JT Vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro valdybos išleistas Pabėgėlio statuso nustatymo procedūrų ir kriterijų vadovas, kuris, nors ir formaliai neturi privalomos teisinės galios, visgi yra taikomas valstybių administracinių ir teisminių institucijų praktikoje.

Papildoma apsauga išsivystė iš tarptautinėje žmogaus teisių apsaugoje susiformavusio asmens negrąžinimo principo (pranc. *non-refoulement*), kurio svarbios nuostatos yra įtvirtintos arba kyla iš minimų dokumentų nuostatų: 1948 m. JT VŽTD 5 straipsnyje; 1949 m. Ženevos konvencijos dėl civilių apsaugos karo metu 49 straipsnyje (įsigaliojo 1950 m.); 1951 m. JT konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnyje; 1966 m. TPPTP 7 straipsnyje; 1984 m. JT konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 3 straipsnyje; o Europos regioniniu lygmeniu – 1950 m. EŽTK 3 straipsnyje.

ES pirminėje teisėje svarbūs prieglobsčio teisės pagrindai yra įtvirtinti SESV 78 straipsnyje bei ES pagrindinių teisių chartijos 18 ir 19 straipsniuose. Prieglobsčio (tarptautinės apsaugos) kvalifikavimą reglamentuoja speciali ES direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų (šiuo metu galioja direktyvos nauja redakcija 2011/95/ES, priimta 2011 m. gruodžio 13 d.).

Kontroliniai klausimai

1. Kokie yra aukščiau nurodytų tarptautinių ir regioninių dokumentų įgyvendinimo užtikrinimo mechanizmai?
2. Kokia yra 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlių statuso reikšmė?
3. Kokia yra asmens negrąžinimo principo teikiamos apsaugos apimtis subjektų, teritorijos ir draudžiamų veikų požiūriu?

4. Kokios yra pabėgėlio statuso taikymo, netaikymo ir pasibaigimo nuostatos?

5. Kokios yra papildomos apsaugos taikymo, netaikymo ir pasibaigimo nuostatos?

6. Kokios problemos kyla kvalifikuojant persekiojimo dėl lyties atvejus?

7. Kokios problemos kyla, kvalifikuojant persekiojimo ginkluoto konflikto situacijoje atvejus?

8. Kuo ypatingas įrodinėjimas prieglobsčio bylose?

Užduočių dėl prieglobsčio (tarptautinės apsaugos) kvalifikavimo nagrinėjimo gairės

Siekiant nustatyti, ar asmeniui turi būti suteikiamas prieglobstis ir jei taip, tuomet kokia forma, siūloma nagrinėti šiuos klausimus:

1. Ar asmuo atitinka pabėgėlio statuso taikymo nuostatas ir nėra statuso netaikymo nuostatų, kurios galėtų būti taikomos šiam asmeniui?
 - a. Ar yra pagrįsta persekiojimo baimė?
 - b. Ar yra pabėgėlio sąvokoje įtvirtinta persekiojimo priežastis?
 - c. Ar asmuo gali gauti veiksmingą savo kilmės valstybės nacionalinę ar regioninę apsaugą?
 - d. Ar asmuo yra už kilmės valstybės ribų?
 - e. Ar nėra statuso netaikymo nuostatų, kurios galėtų būti taikomos šiam asmeniui?
2. Ar asmuo atitinka papildomos apsaugos taikymo nuostatas ir nėra papildomos apsaugos netaikymo nuostatų, kurios galėtų būti taikomos šiam asmeniui?
 - a. Ar asmens situacija atitinka kurį nors iš papildomos apsaugos suteikimo atvejų?
 - b. Ar nėra papildomos apsaugos netaikymo nuostatų, kurios galėtų būti taikomos šiam asmeniui?

Antroji testo dalis dėl papildomos apsaugos kvalifikavimo atliekama tik tuo atveju, jei pagal testo pirmąją dalį dėl pabėgėlio statuso kvalifikavimo asmeniui pabėgėlio statusas nebuvo suteiktas.

Užduotys

1. Ponia A pabėgo iš savo valstybės X ir pasiprašė prieglobsčio, nes ji buvo nepatenkinta moterų teisių padėtimi savo šalyje. Tradiciškai moterys yra skatinamos nesimokyti, nieieškoti darbo, būti namie, rūpintis savo šeima, o pinigus įprasta uždirbti vyrams. Tačiau, jei moterys vis tik nusprendžia mokytis ir dirbti, tai nėra uždrausta, tiesiog moterims sunkiau susirasti darbą ir dažniausiai jos gauna santykinai mažesnę darbo užmokestį bei užima santykinai žemesnes pareigas nei vyrai. Tuo tarpu valstybės X Konstitucijoje ir Darbo kodekse yra nurodyta, kad moterys ir vyrai turi lygias teises, o teismuose nustatčius diskriminacijos atvejus, moterų lygios teisės yra ginamos. Ponia A savo valstybėje nebuvo susituokusi, o valstybėje X tradiciškai priimta, kad moterys gali sudaryti santuoką tik su savo tėvo pritarimu. Santuoka be tėvo pritarimo ar gyvenimas su vyru ne santuokoje užtraukia negarbę šeimai, ir tokios šeimos vyrai dažnai tokią negarbę užtraukusią moterį nužudo. Valstybė X smerkia tokią moterų žudymo praktiką ir Baudžiamajame kodekse yra numaciusi už tai atsakomybę, tačiau praktikoje nė viena baudžiamoji byla dar nebuvo iškelta. Ponia A prieglobsčio valstybėje be savo valstybėje X likusios šeimos pritarimo susituokė ir su vyru gyvena jau 2 metus. Ponia A, bijodama savo šeimos reakcijos, santuoką slepia ir bijo grįžti su vyru į valstybę X.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios A prieglobsčio prašymą?

2. Ponas B 1998 m. įstojo į kovotojų gretas, kurios priklausė 1995–2000 m. valstybės X valdymo režimui. Jo šeima sunkiai vertėsi, o kovotojams buvo mokama 100 JAV dolerių alga. Jo karines funkcijas sudarė belaisvių stovyklos apsauga. Belaisviai buvo laikomi geležinėse cistnose, todėl kai būdavo karšta, kai kurie iš jų mirdavo. Ponui B ir kitiems sargybiniams teko nušauti kai kuriuos belaisvius, mėginusius pabėgti. Taip pat ponui B teko stebėti, kaip valstybę X valdžiusio re-

žimo saugumo tarnybos pareigūnai tardė belaisvius ir juos kankino. Pono B nuomone, jis nieko pakeisti negalėjo, jis tik dirbo savo darbą ir vykdė įsakymus.

Po to, kai 2000 m. buvo nuverstas valstybę X valdęs režimas, į valdžią atėjo naujas režimas, o nuo buvusio režimo kentėję gyventojai be jokio teismo gaudė, muša ir žudo su buvusiu režimu kolaboravusius asmenis. Ponas B pabėgo iš valstybės X ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono B prieglobsčio prašymą?

3. Ponia C pabėgo iš savo valstybės X ir paprašė prieglobsčio, nes jos vyras buvo aktyvus kovotojas prieš valstybės X politinį režimą. Tiesa, apie savo veiklą vyras niekada jai nepasakojo. Opozicinių grupuočių struktūros ir veiklos ponia C nežinojo. Kartais jų namuose vykdavo politiniai opozicijos susitikimai, kuriuose ponia A nedalyvavo, tik gamindavo tų susirinkimų dalyviams maistą. Ponia C vyras vieną dieną išėjo iš namų ir negrįžo, kas jam nutiko – ponia C nežino. Valstybės X valdžios institucijos, siekdamos identifikuoti aktyvius opozicijos kovotojus, kartais imasi veiksmų prieš jų šeimos narius. Pas ponia C kelis kartus lankėsi policijos pareigūnai ir reikalavo nurodyti, kur yra jos vyras. Per paskutinį apsilankymą jai buvo pagrašinta, kad jei per mėnesį jos vyras neprisistatys į policiją, ponia C bus suimta kaip nelegalios politinės veiklos bendrininkė. Ponia C, nelaukdama mėnesio pabaigos, pabėgo iš šalies.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios C prieglobsčio prašymą?

4. Ponas E tarnavo valstybę X anksčiau valdžiusio politinio režimo saugumo tarnyboje. Jis buvo kompiuterių specialistas, atitinkamai jis aptarnavo saugumo tarnybos kompiuterius. Yra žinoma, kad valstybės X saugumo tarnyba vykdė genocidą bei karo nusikaltimus, nukreip-

tus prieš civilius gyventojus. Ponas E žinojo apie vykdomus nusikaltimus ir jiems nepritarė, tačiau pasitraukti iš tarnybos bijojo, nes pasitraukę iš tarnybos saugumiečiai dažnai buvo įtariamai nelojalumu ir nužudomi.

Po to, kai buvo nuverstas valstybę X valdęs režimas, į valdžią atėjo naujas režimas, nuo buvusio režimo kentėję gyventojai be jokio teismo gauda, muša ir žudo su buvusiu režimu kolaboravusius asmenis. Ponas E pabėgo iš valstybės X ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono E prieglobsčio prašymą?

5. Ponia F yra teatro režisierė, išvykusi iš valstybės X, kai jokių problemų ten ji neturėjo. Tačiau vėliau į valdžią atėjo nedemokratinis režimas. Iš pradžių ponija F naują režimą palaikė, bet vėliau suprato, kad nauja valdžia yra atsakinga už vykdomus šiurkščius žmogaus teisių pažeidimus. Todėl ponija F pastatė pasaulinio pripažinimo sulaukusį spektaklį, kuriame kritikuojamas valstybės X režimas. Dabar ponija F pavojinga grįžti į valstybę X (kurioje asmenys, reiškiantys nepritariančias režimui pažiūras, tiesiog sodinami į kalėjimą), todėl ji prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios F prieglobsčio prašymą?

6. Ponas G pabėgo iš savo valstybės X dėl joje vykstančio karinio konflikto ir prašo prieglobsčio. Pačiam ponui G jau 70 metų ir kariauti jis neketina, tačiau kariaujančios pusės yra gausiai užminavusios valstybės X teritoriją, ir civiliai gyventojai dažnai žūsta, užlipę ant minų. Taip pat ponas G bijo, kad, pritrūkus kareivių, kariauti bus pakviesti ir senyvo amžiaus gyventojai, o kariauti jis nenori nei vienoje pusėje, nes abi kariaujančios pusės dažnai daro karo nusikaltimus. Valstybės X informacija rodo, kad vyresni kaip 60 metų amžiaus gyventojai ka-

riauti nešaukiami, o provincija, kurioje gyvena ponas G, yra toliausiai nuo fronto linijos, mažiausiai užminuota ir tikimybė nukentėti nuo minos ar kitų karo veiksmų yra labai maža.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono G prieglobsčio prašymą?

7. Ponas D yra žurnalistas, parašęs publikaciją, kurioje buvo atskleisti jo valstybėje X veikiančios narkomafijos vykdomi nusikaltimai. Kitą dieną po publikacijos buvo pasikėsinta į jo gyvybę. Ponas D persikėlė į kitą valstybės X provinciją, tačiau ten taip pat buvo pasikėsinta į jo gyvybę. Valstybės X policija poną D labai užjaučia, bet realiai pripažįsta, kad nėra pajėgi apsaugoti jį nuo narkomafijos. Ponas D pabėgo iš šalies ir paprašė prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono D prieglobsčio prašymą?

8. Ponia H priklauso etninei mažumai, prieš kurią, prasidėjus pilietiniam karui, valstybė X vykdo etninį valymą. Ponia H pabėgo iš valstybės X ir pasiprašė prieglobsčio. Dar neišnagrinėjus jos prieglobsčio prašymo, JT taikos palaikymo misija perėmė provincijos, kurioje gyvena Ponia H ir kiti jos etninės mažumos žmonės, kontrolę ir valstybė X daugiau neturi galimybės ten vykdyti etninį valymą. Netgi atvirkščiai – vietiniai tos provincijos etninės mažumos gyventojai, iš provincijos išėjus valstybės X ginkluotosioms pajėgoms, ėmė šturkščiai pažeidinėti toje provincijoje pasilikusių valstybės X etninės mažumos gyventojų teises (kurie minėtoje provincijoje sudaro tik nežymią gyventojų dalį).

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios H prieglobsčio prašymą?

9. Ponas I studijavo valstybės X pedagoginiame universitete ir planavo tapti matematikos mokytoju. Jo problemos prasidėjo, kai paskutiniame studijų kurse paaiškėjo, kad jis yra homoseksualus. Valstybėje X neseniai buvo panaikinti Baudžiamojo kodekso straipsniai, pagal kuriuos visiems homoseksualams grėsė baudžiamoji atsakomybė, tačiau visuomenės požiūris į homoseksualus yra itin nepakantus, o homoseksualų teisių apsaugos valdžia realiai nevykdo. Ponui I universiteto administracija pranešė, kad leis jam baigti universitetą ir gauti diplomą, tačiau niekada nerekomenduos mokytojo pareigoms, nes homoseksualūs mokytojai kelia pavojų vaikų darniam vystymuisi. Be universiteto rekomendacijos mokytojo darbą gauti valstybėje X praktiškai nėra įmanoma. Ponas I išvyko iš valstybės X ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono I prieglobsčio prašymą?

10. Tuo metu, kai valstybės X gyventojas ponas J vykdė privalomą karo tarnybą, prasidėjo karas tarp valstybių X ir Y. Valstybė Y užpuolė valstybę X ir nuolat bombarduoja valstybės X kariuomenę ir gyventojus. Bijodamas žūti kare ponas J pabėgo iš kariuomenės, todėl valstybėje X už dezertyravimą jam gresia 2 metai kalėjimo.

Klausimai:

Kaip reikėtų spręsti pono J prieglobsčio prašymą?

Ar atsakymas pasikeistų, jei ne valstybė Y būtų užpuolusi valstybę X ir nuolat bombarduotų valstybės X kariuomenę ir gyventojus, o atvirksčiai – tai darytų valstybė X, kurios kariuomenėje tarnavo ponas J?

11. Ponia K yra valstybės X pilietė. Ją kankina rimta liga. Jos gydytojas spėja, kad jai liko gyventi vos keli mėnesiai. Ji galėtų būti išgelbėta, jei galėtų gauti labai brangių naujų terapijos procedūrų. Deja, valstybė X negarantuoja nemokamo gydymo nuo ponios K ligos, o ponia K pati

pakankamų lėšų tam neturi. Ponia K pabėga į valstybę Y ir paprašo prieglobsčio. Jeigu jai būtų suteiktas prieglobstis, ji taptų valstybės Y gyventoja, o valstybė Y savo gyventojams garantuoja nemokamą gydymą nuo ponios K ligos.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios K prieglobsčio prašymą?

12. Valstybėje X ponas L įgijo gydytojo kvalifikaciją ir dirbo gydytoju. Ponas L norėjo praplėsti profesinius horizontus ir išvyko bei vienus metus dirbo valstybėje Y, kur medicina yra labiau pažengusi. Tačiau, kai jis grįžo į valstybę X, jam buvo pranešta, kad jis laikomas nelojaliu valstybei X, o jokiose valstybės X medicinos ar kitose valstybės įmonėse nelojalūs asmenys į darbą nepriimami. Valstybėje X yra socialistinis režimas, kur medicina ir visos svarbiausios ekonomikos sritys priklauso valstybei. Ponui L beliko užsiimti smulkiu ūkininkavimu ir prekyba turguje, nes tai buvo vienintelė ekonominė veikla, kuri nepriklausė valstybiniam sektoriui. Jo šeimos pajamos nesumažėjo, bet ponas L blogai jautėsi negalėdamas dirbti medicinos srityje, todėl išvyko iš savo valstybės prašyti prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono K prieglobsčio prašymą?

13. Ponia M su 14 mėnesių dukra pabėgo iš valstybės X ir prašo prieglobsčio, nes jos tautinės grupės žmonės turi tradiciją prievarta padaryti mergaičių sveikatai pavojingą moterų lytinių organų apipjaustymą. Tokių apipjaustymą dažniausiai patiria 4–12 metų mergaitės, jį vaikystėje patyrė ir pati ponia M. Tokia tradicija yra paplitusi tarp ponios M tautinės grupės žmonių, kurie sudaro 60 proc. valstybės X gyventojų ir yra tankiai apgyvendinę 8 iš 10 valstybės X regionų. Centrinė valstybės valdžia tokiai tradicijai nepritaria, vykdo visuomenės švietimą, kad ją išnaikinti, ir net valstybės X Baudžiamajame

kodekse tai laikoma nusikaltimu. Tačiau praktikoje keisti tokią tradiciją sekasi sunkiai, o baudžiamųjų bylų dar nebuvo iškelta.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios M prieglobsčio prašymą?

14. Valstybėje X teroristinių grupuočių tinklas jiems neįtikusiems asmenims įteikia sprendimą, kad jie nuteisti mirties bausme ir dažniausiai tokį sprendimą gavę asmenys greitai nužudomi. Valstybės X valdžios institucijos stengiasi su teroristais kovoti, bet dažniausiai neturi realių galimybių, nes tinklas labai galingas. Ponas R buvo gamyklos direktorius ir paskelbė, kad atleis iš darbo darbuotojus, kurie priklauso ar palaiko teroristų tinklą. Ponas R gavo mirties bausmės sprendimą, į policiją nesikreipė, o pasislėpė vienuolyne, kur grėsmės nebuvo. Po 3 metų ponui R nusibodo gyventi vienuolyne, jis išvyko iš šalies ir paprašė prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono R prieglobsčio prašymą?

15. Ponia O buvo neišsilavinusi ir nepasiturinti valstybės X gyventoja, neturinti jokių antivalstybinių politinių įsitikinimų. Ji dėl ekonominių priežasčių neteisėtai išvyko užsidirbti pinigų labiau išsivysčiusioje valstybėje Y. Valstybėje X yra diktatūra ir neteisėtai išvykę asmenys yra pripažįstami valstybės išdavikais, kurie ilgiems metams gali būti įkalinti. Be to, valstybės X kalėjimuose paplitusios nežmoniškos sąlygos ir įkalintų asmenų kankinimai. Todėl ponia O grįžti į valstybę X nenori ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti ponios O prieglobsčio prašymą?

16. Ponas N tarnavo eiliniu kareiviu ir buvo eilinis valdančiosios partijos narys buvusio valstybės X režimo valdymo metu. Atėjus į valdžią naujam režimui, buvusio režimo šalininkai yra be pagrindo sulaikomi, įkalinami, kankinami. Pagrindinę rizikos grupę sudaro aukštas partines ar karines pareigas užėmę pareigūnai, o eiliniai kareiviai ar partijos nariai persekiojimą patiria itin retai. Ponas N pabėga iš valstybės X ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono N prieglobsčio prašymą?

17. Ponas P yra nepatenkintas savo valstybe X, nes valstybė X be pagrindo ir be kompensacijos nusavino jam priklausančią naftos gavybos įmonę, nurodant, kad naftos gavyba laikoma išimtinė valstybės veikla. Jis išvyko iš valstybės X ir prašo prieglobsčio.

Klausimas:

Kaip reikėtų spręsti pono P prieglobsčio prašymą?

BYLŲ SĄRAŠAS

1. C-465/07, *Elgafaji v. The Netherlands*, [2009] ECR 2009, I-00921.
2. C-175/08; C-176/08; C-178/08; C-179/08, *Salahadin Abdulla and Others v. Germany*, [2010] ECR 2010, I-01493.
3. C-31/09, *Bolbol v. Hungary*, Judgment of the EU Court of Justice (Grand Chamber) of 17 June 2010, European Court reports 2010 Page I-05539.
4. C-57/09 and C-101/09, *Germany v. B and Germany v. D.*, Judgment of the EU Court of Justice (Grand Chamber) of 9 November 2010.
5. *Salah Sheekh v. The Netherlands*, No. 1948/04, ECHR, 11 January 2007.
6. *Sufi and Elmi v. United Kingdom*, nos. 8319/07 and 11449/07, ECHR, 28 June 2011.

7. *KH v. Secretary of State for the Home Department*, CG [2008] UKAIT 00023, United Kingdom: Asylum and Immigration Tribunal, 25 March 2008.
8. Administracinė byla Nr. A-756-686/2010, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010-12-08.
9. Administracinė byla Nr. A-858-627/2011, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2011-03-21.

IX.

**TARPTAUTINĖ
HUMANITARINĖ TEISĖ**

Tarptautinė humanitarinė teisė (THT) – tai savarankiška tarptautinės teisės šaka, kuri laikoma tarptautinės žmogaus teisių apsaugos teisės pradininke, kadangi istoriškai būtent ji pirmoji XIX a. antroje pusėje pradėjo rūpintis žmogaus apsauga tarptautiniu mastu, tiesa, kraštutinėmis aplinkybėmis – karo metu. Šiuo metu THT: pirma, siekia apsaugoti asmenis, kurie nedalyvauja arba nebedalyvauja karo veiksmuose (civiliai, sužeistieji, ligoniai, karo belaisviai, kiti *hors de combat* (pasitraukę iš kovos), bei asmenis, kurie rūpinasi karo aukų reikmėmis (medicinos, religinis personalas, kt.); antra, riboja kariavimo būdus ir priemones (įvairūs ginkluotės apribojimai) bei nustato įvairias taisykles (pvz., kas yra karinis objektas), taikomas ginkluoto konflikto ir susijusių situacijų metu (pvz., okupacijos); trečia, nustato atsakomybės už THT pažeidimus realizavimo pagrindus. Šiuo metu pagrindiniai THT šaltiniai yra: 1949 m. (Pirma) Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo; 1949 m. (Antra) Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūroje padėties pagerinimo; 1949 m. (Trečia) Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais; 1949 m. (Ketvirta) Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu (toliau – Ženevos konvencijos); 1977 m. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai); 1977 m. 1949 m. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai), taip pat labai svarbūs ir paprotiniai principai: karinės būtinybės, proporcingumo, atskyrimo, žmoniškumo ir garbingos kovos. Šiuo metu THT ir žmogaus teisių apsaugos santykis apibūdinamas taip: pirma, tarptautinė žmogaus teisių teisė yra laikoma veikianči visą laiką, nesvarbu, ar taikos, ar ginkluoto konflikto metu, o THT esminė normų dalis veikia *tik* ginkluoto konflikto metu. Antra, ginkluoto konflikto metu THT veikia tarptautinės žmogaus teisių apsaugos teisės atžvilgiu kaip *lex specialis*, t. y. THT normai suteikiama pirmenybė. Tad, renkantis kokią – žmogaus teisių teisę ar tarptautinę humanitarinę – teisę taikyti, labai svarbu nustatyti, ar yra kilęs ginkluotas konfliktas. THT numato dvi ginkluotų konfliktų rūšis: a) *tarptautinį*, t. y. ginkluotą konfliktą, panaudojant valstybės ginkluotąsias pajėgas ir kilusį tarp dviejų valstybių arba valstybės ir tautos, siekiančios

realizuoti tautų apsisprendimo teisę pagal JT Chartiją¹, taip pat tarptautiniam ginkluotam konfliktui prilyginama ir okupacija, net jeigu jai nebuvo priešintasi ginklu; ir b) *netarptautinį*, kuris apibūdinamas kaip tęstinė ginkluota prievarta tarp organizuotų disidentų grupių ir valstybės vyriausybės arba tarp disidentų grupių. Svarbu pastebėti, kad teisinis šių konfliktų reguliavimas yra skirtingos apimties ir turinio (pvz., sąvoka „kombatan-tas“ – teisėtas ginkluotos kovos dalyvis – taikoma tik tarptautinio ginkluoto konflikto kontekste). Dauguma Ženevos konvencijų normų yra skirtos tarptautiniam ginkluotam konfliktui, o netarptautinį ginkluotą konfliktą reguliuoja tik vadinamasis Ženevos konvencijų bendras 3 straipsnis, tam tikrais atvejais – II papildomas protokolais. Žinoma, tiek vieną, tiek kitą konflikto rūšį reguliuoja ir paprotinė teisė.

Šiame skyriuje pateikiami uždaviniai yra skirti suprasti, kaip veikia THT, koks jos santykis su žmogaus teisių teise.

Kontroliniai klausimai

1. Kokius teisinius santykius reguliuoja tarptautinė humanitarinė teisė?
2. Kokių metu taikoma tarptautinė humanitarinė teisė?
3. Ar tarptautinės humanitarinės teisės taikymas panaikina tarptautinės žmogaus teisių teisės galiojimą?
4. Kokius žinote tarptautinės humanitarinės teisės šaltinius?
5. Kuo skiriasi tarptautinis ginkluotas konfliktas ir netarptautinis ginkluotas konfliktas?

Užduotys

1. Ekonominė krizė valstybėje A labiausiai paveikė etniškai skirtingą regioną B. Nepatenkinti žmonės išėjo į demonstracijas, kurios netrukus peraugo į susirėmimus su policija ir specialiosiomis pajėgomis, jų metu žuvo 30 protestuotojų. Protestuotojų laidotuvių metu įsiau-drinusi minia puolė ir sudegino tris policijos nuovadas, mokesčių inspekciją, du prekybos centrus, valdančiosios valstybės A partijos būstinę. Per porą savaičių regione įsiviešpatavo chaosas, kadangi centrinė valdžia nebuvo pasirengusi suvaldyti tokio masto protestų. B

¹ Tačiau šis atvejis yra labai griežtai ribojamas.

regiono gyventojai ėmė burtis į savignos būrius, formuoti savas vietinės valdžios institucijas, kurios *de facto* perėmė regiono kontrolę. A valstybės vyriausybė paskelbė regione B nepaprastąją padėtį ir įvedė kariuomenę, kuri pradėjo kovą su maištautojais. Sukilimui stiprėjant, sukilėliams pradėjo teikti paramą gretima C valstybė: ji pro pirštus žiūrėjo į tai, kad sukilėliai atsitraukia į jos teritoriją po operacijų, leido sukilėliams pirkti ginklų, verbuoti C valstybės piliečius į kovą. Galiausiai B regiono gyventojų nacionalinis susirinkimas paskelbė B nepriklausomybę nuo A ir paprašė tarptautinio pripažinimo bei priėmimo į Jungtines Tautas. C valstybė B valstybės nepriklausomybę pripažino bei ėmė siųsti savo ginkluotąsias pajėgas padėti B valstybės savignos būriams susirėmimuose su A valstybės ginkluotomis pajėgomis.

Klausimai:

Kaip manote, nuo kurio momento šioje situacijoje turėtų prasidėti tarptautinės humanitarinės teisės taikymas, t. y. nuo kurio momento kyla ginkluotas konfliktas?

Nustatykite ginkluoto konflikto rūšį (-is) ir jam taikytiną teisę.

- Grupė universiteto studentų (40 žmonių), kurie buvo nepatenkinami esama politine situacija valstybėje, susibūrė į ginkluotą grupę ir užgrobė bei įsitvirtino viename iš universiteto bendrabučių, reikalaudami vyriausybės atsistatydinimo ir grasindami susprogdinti universitetą. Po nepavykusių derybų universitete buvo detonuotas sprogmuo, žuvo 5 žmonės, dar 20 buvo sužeista. Valstybės vyriausybė bendrabučio šturmui pasitelkė ginkluotąsias pajėgas (personalą, karinę techniką, įskaitant sraigtasparnius). Šturmo metu 20 grupės narių buvo nukauti, kiti – sulaukyti. Grupė buvo ginkluota lengvaisiais ir savadarbiais ginklais (pistoletai, „Molotovo kokteiliai“), turėjo savo atributiką ir vadą.

Klausimai:

Kaip manote, ar minėtai situacijai turėtų būti taikoma tarptautinė humanitarinė teisė, t. y. ar ji, atsižvelgiant į aplinkybių visumą, laikytina ginkluotu konfliktu? Jeigu taip – ar būtų galima ginkluotos grupės nariams taikyti baudžiamąją atsakomybę vien už tai, kad jie naudojo ginkluotą jėgą prieš valstybės ginkluotąsias pajėgas (bet, tarkime, nieko nenužudė ar nesužeidė)?

Kaip manote, kokia teisė reguliuotų valstybės sprendimą panaudoti ginkluotą jėgą?

3. Valstybės A ginkluotosios pajėgos įsiveržė į valstybės B teritoriją, motyvuodamos, kad persekioja ten pasislėpusius teroristus, kurie puldinėja valstybę A. Kad apsisaugotų nuo teroristinių išpuolių, valstybė A užimtoje teritorijoje įsteigė 20 km pločio „apsaugos zoną“ ir šioje zonoje įvedė savo valdžią. Kadangi valstybė B kariniu požiūriu yra gerokai silpnesnė už valstybę A, ji nepasipriešino valstybei B ginkluotomis priemonėmis, tačiau protestavo prieš tokius valstybės A veiksmus.

Klausimai:

Kaip manote, ar valstybės A veiksmams taikytina tarptautinė humanitarinė teisė? Jeigu taip – kaip manote, ar ši situacija prilygsta tarptautiniam, ar netarptautiniam ginkluotam konfliktui? Kaip manote, kokie yra valstybės A įsipareigojimai užgrobtos B valstybės teritorijos gyventojų atžvilgiu?

4. Vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas. Oro uoste stovi du orlaiviai: vienas – medicininis, pažymėtas Ženevos konvencijų ženklais, o kitas – karinis. Iš karinio orlaivio į medicininį perkraunami iš mūšio lauko atgabenti sužeistieji. Šio veiksmo metu radaru nutaikyta raketa pataiko į karinį orlaivį, jį susprogdina, užmuša jame buvusius sužeistuosius, taip pat nepataisomai apgadina netoliese stovėjusį medicininį orlaivį.

1949 m. Pirmos Ženevos konvencijos 12 straipsnis nurodo, kad „konflikto šalis, kurios valioje jie [sužeistieji] gali būti, privalo elgtis su jais humaniškai ir rūpintis, nepaisydama jų lyties, rasės, tautybės, religijos, politinių įsitikinimų ar kitų panašių skirtumų. Griežtai draudžiamas bet koks kėsinimasis į jų gyvybę ar smurtas prieš jų asmenį; jų negalima žudyti ir naikinti, draudžiama kankinti ir naudoti biologiniams eksperimentams <...>“, tos pačios konvencijos 36 straipsnio pirmoji dalis teigia: „Sanitariniai lėktuvai, t. y. tie, kurie išskirtinai naudojami sužeistiesiems ir ligoniams evakuoti, taip pat medicinos personalui bei inventoriui transportuoti, negali būti puolami ir turi būti kariaujančių šalių gerbiami, kai skrenda tame aukštyje, tuo laiku ir tais maršrutais, dėl kurių kariaujančios šalys yra specialiais susitarusios“, o 1977 m. I papildomas protokolais nurodo, „jog sanitariniai orlaiviai skrenda savo pačių rizika, po atpažinimo, jie privalo būti gerbiami“. Proporcingumo principas nurodo, jog teisėtas tik toks ginkluotos jėgos panaudojimas, kurio sukeliama žala yra esminiai mažesnė nei pasiektas karinis tikslas, o atskyrimo principas – kad galima pulti tik karinius objektus.

Klausimai:

Kaip manote, ar leidžiama sužeistuosius gabenti iš mūšio lauko ne medicininio transportu?

Kaip manote, ar sužeistųjų buvimas kariniame transporte suteikia jam apsaugą?

Kaip manote, ar situacijoje aprašytas puolimas būtų teisėtas, jeigu darytume prielaidą, kad raketą paleidę asmenys: a) žinojo orlaivių rūšis? b) žinojo ne tik orlaivių rūšis, bet ir kad kariniu orlaiviu buvo atgabenti sužeistieji? Kaip jūs elgtumėtės šioje situacijoje, jeigu jums reikėtų priimti sprendimą dėl puolimo?

5. Valstybė X jau dvidešimt metų kovoja su teroristine grupuote Y. Ši grupuotė vykdo nuolatinius išpuolius prieš valstybės X ginkluotąsias pajėgas, saugumo ir policijos struktūras, jos civilius. Y grupuotė turi struktūrą, vadovybę ir netgi informacines atstovybes kovai simpatizuojančiose kitose valstybėse, kurios remia grupuotę finansinėmis lė-

šomis ir ginklais. Valstybės X teismas priėmė sprendimą, kad namai, kuriuos teroristai naudoja savo veiklai (nesvarbu, ar ten gyvena, ar gaminasi sprogmenis, ar iš jų leidžia raketas) gali būti nugriaunami, o ten esantys gyventojai iškeldinami į socialinį būstą.

Karinis objektas THT apibrėžiamas taip: objektas, kuris dėl savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo efektyviai padeda karo veiksmams ir kurio visiškas ar dalinis sugriovimas, paėmimas ar neutralizavimas tuometinėmis aplinkybėmis suteikia aiškų karinį pranašumą.

Klausimai:

Kaip manote, ar valstybės X kova su teroristine grupuote gali būti kvalifikuojama kaip ginkluotas konfliktas? Jeigu taip – kokios rūšies: tarptautinis ar netarptautinis?

Kaip manote, ar šioje situacijoje taikytina tarptautinė humanitarinė teisė, ar žmogaus teisių apsaugos teisė?

Kaip manote, ar valstybės X teismo sprendimas griauti namus yra suderinamas su: a) tarptautine humanitarine teise; b) tarptautine žmogaus teisių apsaugos teise?

6. Vykstant ginkluotam konfliktui tarp dviejų valstybių, vienos valstybės ginkluotosios pajėgos pamušė kitos valstybės lėktuvą. Pilotas sėkmingai katapultavosi virš miško. Susidūręs su dviem priešo kariniais juos abu nukovė, tuomet persivilko vieno iš jų uniforma bei pasiėmė dokumentus. Kai netrukus sutiko priešo patrolį, važiuojantį automobiliu, apsimetė saviškiu ir tuo pasinaudodamas patrolio karius nužudė ir užgrobtu automobiliu sėkmingai nusigavo iki savo pusės karinių pozicijų.

Klausimai:

Kaip manote, ar toks elgesys yra leistinas ginkluoto konflikto metu?

Įvertinkite šį elgesį 1977 m. I papildomo protokolo III dalies I skyriaus normų požiūriu.

7. Valstybėje X ėmė veikti teroristinė grupuotė Y, kuri per pusę metų įvykdė dešimt įvairiausių teroristinių išpuolių, nusinešusių 100 žmonių gyvybes, iš jų ir valstybės X generolo. Valstybės X žvalgybos tarnybos nustatė Y grupuotės vado slapstymosi vietą ir ją atakavo valstybės X oro pajėgos, raketomis sunaikindamos pastatą, kuriame buvo Y grupuotės vadas. Tuo metu jis šventė savo dukros vestuves ir pastate buvo 80 svečių. Grupuotės vadas žuvo, kaip ir dar 30 svečių, kiti patyrė įvairaus sunkumo sužeidimus.

Klausimai:

Kaip manote, ar šioje situacijoje vyksta ginkluotas konfliktas ir ar taikytina tarptautinė humanitarinė teisė? Jeigu taip – ar valstybė X gali imtis tokios taktikos?

Ar grupuotės Y vadas ir jo namai laikytini teisėtu taikiniu?

Kaip tokią situaciją spręstų tarptautinės žmogaus teisių apsaugos normos?

8. Po mūšio, kuris vyko valstybėje A tarp valstybės A ir B ginkluotųjų pajėgų, mūšio lauke liko daug sužeistųjų. Valstybė B, laimėjęs mūšį, liepė vietos gyventojams ateiti ir rūpintis sužeistaisiais. Į kvietimą atsiliepę valstybės A piliečiai C. C. ir D. D. atėjo į mūšio lauką ir ėmė rūpintis valstybės A sužeistaisiais, tuo tarpu į valstybės B sužeistuosius jie nekreipė dėmesio. Be to, jie leido lengvai sužeistam valstybės A kariui pasislėpti savo namuose. Kai valstybės B karininkas sužinojo apie tokį C. C. ir D. D. elgesį, jis liepė juos teisti karo lauko teismui.

Klausimai:

Kaip manote, ar valstybės B karininkas teisus, teigdamas, kad C. C. ir D. D. pažeidė tarptautinę humanitarinę teisę? O žmogaus teisių teisę?

9. Valstybė A tapo gausių teroristinių išpuolių auka, kurių pagrindinė organizatorė buvo teroristinė organizacija X. Atsakydama į tai, valstybė A kartu su sąjungininkėms pradėjo teroristų persekiojimą po

visą pasaulį. Sulaikyti įtariamieji teroristai buvo kalinami valstybės B teritorijoje įsteigtoje slaptoje karinėje bazėje. Sulaikytiems asmenims penkerius metus nebuvo pareikšti jokie kaltinimai, bet jie taip pat nebuvo laikomi ir karo belaisviais. Būta pranešimų, kad kalinimo metu prieš sulaikytuosius buvo naudojamos įvairios informacijos išgavimo taktikos, įskaitant prievartinį kraujo davimą bei žmogaus sensorių trikdymo seansus.

Klausimai:

Kaip manote, ar šioje situacijoje taikytina tarptautinė humanitarinė teisė?

Kokiais atvejais pagal tarptautinės humanitarinės teisės normas galima sulaikyti asmenis, nepareiškiant jiems kaltinimo?

Ar tarptautinė humanitarinė teisė leidžia prievarta arba kitomis priemonėmis išgauti iš asmens informaciją?

Ar tarptautinė humanitarinė teisė draudžia kankinimą?

Kaip spręstumėte šią situaciją žmogaus teisių teisės požiūriu?

BYLŲ SĄRAŠAS:

1. *Appeals Chamber, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction, the Prosecutor vs. Dusko Tadic*, IT-94-1-AR72. <<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/decision-e/51002.htm>>.
2. *Judgement, The Prosecutor vs. Zejnil Delalic and Others*, IT-96-21-T. <<http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/index.htm>>.
3. *Judgement, The Prosecutor vs. Limaj et al.*, IT-03-66. <<http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>>.
4. *Military and Puramilitary Activities in und against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I. C. J. Reports 1986, p. 14. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>>.
5. *Case concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda) (Merits)*, ICJ Reports 2005. <<http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf>>.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1908.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1907.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1905.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1906.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1909.
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolai). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 63-1910.
- Direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės. OL L 180, 19/07/2000, p. 0022–0026.
- Direktyva 2000/78/EB nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus. OL L 303, 02/12/2000, p. 0016–0022.
- Direktyva 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų. OL L 304, 30/09/2004, p. 0096–0107.
- ET tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 20-497.
- Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 60-1404.

- Europos konvencija dėl sprendimų, susijusių su vaikų globa, pripažinimo ir vykdymo bei vaikų globos atnaujinimo. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5732.
- Europos socialinė chartija (pataisyta). *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 49-1704.
- Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 101-2550.
- JT neįgalųjų teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 71-3561.
- JT tarptautinė konvencija dėl visų darbuotojų migrantų ir jų šeimos narių teisių apsaugos. Doc. A/RES/45/158.
- JT tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 108-2957.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų įtraukimo į karinius konfliktus. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5727.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos protokolai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir pornografijos. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 108-4037.
- Konvencija dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 12-227.
- Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 21-549.
- Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 80-3141.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.
- Protokolai dėl pabėgėlių statuso. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 12-227.
- Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3290.
- Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 13-480.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2497.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7390.

Specialioji literatūra

Aliprantis, N.; Papageorgiou, I. (eds.). *Social rights: challenges at European, regional and international level*. Bruxelles: Bruylant, 2010.

Barak-Erez, D.; Gross, A. M. (eds.). *Exploring social rights: between theory and practice*. Oxford; Portland (Or.): Hart Publishing, 2007.

Battjes, H. *European Asylum Law and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

Chowdhury, A. R.; Bhuiyan, J. H. *An introduction to international human rights law*. Leiden, Boston (Mass.): Brill, 2010.

De Búrca, G.; de Witte, B. *Social rights in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

De Schutter, O. *International human rights law: cases, materials, commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Drzewicki, K.; Krause, C.; Rosas, A. *Social rights as human rights: a European challenge*. Turku/Åbo: Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, 1994.

Eliminating corporal punishment: human rights imperative for Europe's children: the Council of Europe programme "Building a Europe for and with children". Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe, 2007.

Europos socialinė Chartija: vadovas. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, Europos Tarybos informacijos biuras, 2002.

Feller, E.; Türk, V.; Nicholson, F. (eds.). *Refugee Protection in International Law. UNHCR's Global Consultations on International Protection*. Cambridge University Press, 2003.

- Gómez Heredero, A. *Social security as a human right: the protection afforded by the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007.
- Goodwin-Gill, G. S.; McAdam, J. *The Refugee in International Law*. 3rd rev. edition. Oxford University Press, 2007.
- Goodwin-Gill, G. S. *The Refugee in International Law*. 2nd edition, Clarendon Press, 1996.
- Green, L. C. *The Contemporary Law of Armed Conflict*. Manchester University Press, 1993.
- Guild, E.; Harlow, C. *Implementing Amsterdam. Immigration and Asylum Rights in EC law*. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001.
- Haas, M. *International human rights: a comprehensive introduction*. London, New York (N.Y.): Routledge, 2008.
- Handbook on Criteria and Procedures Determining the Status of Refugees*. Geneva: UNHCR, 1979.
- Harris, D.; O'Boyle, M.; Warbrick, C. *Law of the European Convention of Human Rights*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Hathaway, J. C. *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Jakulevičienė, L.; Biekša, L. *Setting up a Common European Asylum System*. Brussels: European Parliament, 2010, p. 174–206.
- Jarašiūnas, E.; Žiobienė, E. et al. *Žmogaus teisių apsaugos institucijos: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
- Joseph, S.; Schultz, J.; Castan, M. *The International Covenant on Civil and Political Rights: cases, materials, and commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Kalshoven, F.; Zegveld, L. *Constraints on the waging of war*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001.
- Korff, D. *The right to life. A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights* (2006). Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/16D05FDF-4831-47EC-AE6D-A2C760B0B630/0/DG2ENHRHAND082006.pd>>.

- Langford, M. (ed.). *Social rights jurisprudence: emerging trends in international and comparative law*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2008.
- McColgan, A. *Discrimination law: text, cases and materials*. Oxford; Portland (Oregon): Hart Publishing, 2005.
- Mowbray, A. R. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart Publishing. Oxford-Portland Oregon, 2004.
- Noll, G. *Negotiating Asylum. The EU Acquis, extritorial protection and the common market of deflection*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000.
- Nowak, M.; McArthur, E. *The United Nations Convention Against Torture. A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Ovey, C.; White, R. C. A. *European Convention on Human Rights*. 3rd edition. Oxford University Press, 2002.
- Ramcharan, B. G. (ed.). *Judicial protection of economic, social and cultural rights: cases and materials*. Leiden; Boston (Mass.): Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- Rehman, J. *International human rights law*. Harlow: Longman, 2010.
- Reid, K. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. London: Thomson/Sweet & Maxwell, 2007.
- Reid, K. *Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights*. 2nd edition. London: Thomson Sweet and Maxwell, 2004.
- Reidy, A. *The prohibition of torture. A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights (2003)*. Prieiga per internetą: <<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/0B190136-F756-4679-93EC-42EEBEAD50C3/0/DG2ENHRHAND062003.pdf>>.
- Riedel, E. (ed.). *Social security as a human right: drafting a general comment on article 9 ICESCR - some challengers*. Berlin; New York (N. Y.): Springer, 2007.
- Ruxton, S. *What about us? Children's rights in European Union: next steps*. Brussels: The European Children's Network, 2005.

- Sagatys, G. Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2008, 2 (104): 18–27.
- Sagatys, G. Šeimos samprata Lietuvos teisėje. *Jurisprudencija*. 2010, 1 (119): 181–196.
- Sassoli, M.; Bouvier, A. *How does law protect in war: cases, documents and teaching materials on contemporary practice*. Vol. I–II. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2006.
- Shelton, D. *Remedies in international human rights law*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
- Świątkowski, A. M. *Charter of social rights of the Council of Europe*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2007.
- Valutytė, R.; Drakšas, R. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*. 2009, 71: 7–24.
- Valutytė, R.; Drakšas, R. Baudžiamosios atsakomybės už kankinimą nustatymo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje. *Teisė*. 2010, 74: 46–57.
- Van Dijk, P.; van Hoof, G. J. H.; van Rijn, A.; Zwaak, L. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Antwerpen-Oxford: Intersentia, 2006.
- Vitkauskaitė-Meurice, D. *Individualios peticijos teisė ir jos įgyvendinimas tarptautinėje teisėje*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- Vysockienė, L. *Pabėgėlių teisė*. Vilnius: Baltijos kopija, 2005.
- Žilinskas, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*. 2008, 2 (104): 91–101.
- Žilinskas, J.; Declerck, W. Targeted killing under international humanitarian law. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 8–18.

Internetinės svetainės

ECRE puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.ecre.org>>.

Europos Tarybos puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/lportal/web/coe-portal>>.

Europos Žmogaus Teisių Teismo puslapis. Prieiga per internetą: <http://www.echr.coe.int/ECHR/homepage_en>.

JTVPK puslapis. Prieiga per internetą: <http://www.unhcr.org>.

Jungtinių Tautų Organizacijos puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org>>.

Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/Dokumentai.html>>.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.lygybe.lt>>.

Migracijos departamento puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.migracija.lt>>.

Pabėgėlių teisės literatūra lietuvių kalba. Prieigos per internetą: <<http://www.asylum-online.lt>>; <<http://www.refugeelawreader.org>>.

Pabėgėlių teisės literatūra anglų, prancūzų, ispanų ir rusų kalba. Prieiga per internetą: <<http://www.refugeelawreader.org>>.

Prieglobsčio bylos. Prieiga per internetą: <<http://www.refugeecaselaw.org>>.

Prieglobsčio prašytojų kilmės šalių informacijos puslapis. Prieiga per internetą: <<http://www.ecoi.net>>.

Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas: <<http://www.icrc.org>>.

**Vitkauskaitė-Meurice D., Štarienė L., Valutytė R., Gailiūtė D., Biekša L.,
Račkauskaitė-Burneikienė A., Žilinskas J.**

Ta255 TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS UŽDAVINYNAS.
Metodinė priemonė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. 107 p.

Bibliogr. 100–106 p.

ISBN 978-9955-19-570-2

Uždavinynas parengtas, remiantis Jungtinių Tautų Organizacijos ir Europos Tarybos priimtomis žmogaus teisių sutartimis bei šių sutarčių įgyvendinimą prižiūrinčių teisminių ir kvaziteisminių institucijų praktika. Uždavinynas apjungia tiek bendrąsias žmogaus teisių sutartis, tiek specialiąsias sutartis, skirtas konkrečioms teisėms užtikrinti ar tam tikrai pažeidžiamai visuomenės grupei apginti. Siekiant, kad studentai suvoktų šių teisių gynimo mechanizmų esmę ir sugebėtų savo žinias taikyti praktikoje, leidinyje pateikiami ne tik uždaviniai, bet ir trumpai pristatomi patys dokumentai.

Šis uždavinynas reikšmingas tiek tarptautinių, tiek nacionalinių žmogaus teisių apsaugos bylų teisinio kvalifikavimo supratimui. Ši pagalbinė mokymo priemonė padės studentams geriau įsisavinti teorines žinias, lavinti gebėjimus analizuoti praktines situacijas ir taikyti išminktą medžiagą praktinėse situacijose. Leidinys turėtų lavinti studentų gebėjimą teisiškai mąstyti ir argumentuoti, taikyti sukauptas žinias, domėtis problemineis žmogaus teisių klausimais ir jų teisiniu reglamentavimu.

UDK 341.23(076.1)

Dalia Vitkauskaitė-Meurice, Lijana Štarienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė,
Laurynas Biekša, Aistė Račkauskaitė-Burneikienė, Justinas Žilinskas

**TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ
APSAUGOS UŽDAVINYNAS**

Metodinė priemonė

Maketavo Romanas Tumėnas

SL 585. 2013-08-01. 4,18 leidyb. apsk. l.

Tiražas 300 egz. Užsakymas 19 911

Išleido Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaie Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt